

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MEDIEVAL,
PALEOGRAFIA I DIPLOMÀTICA.
INSTITUT D'HISTÒRIA DE LA CULTURA MEDIEVAL

ACTA HISTORICA ET ARCHAEOLOGICA MEDIAEVALIA

18

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

BARCELONA
1997

ACTA HISTORICA ET ARCHAEOLOGICA MEDIAEVALIA

Any 1997

Núm. 18

Directors

Salvador CLARAMUNT
Antoni RIERA

Secretari de Redacció

Josep R. JULIÀ

Consell de Redacció

Prim BERTRAN
Núria de DALMASES
Francesc FORTUNY
Josep HERNANDO

Imma OLLICH
Manuel RIU
Milagros RIVERA

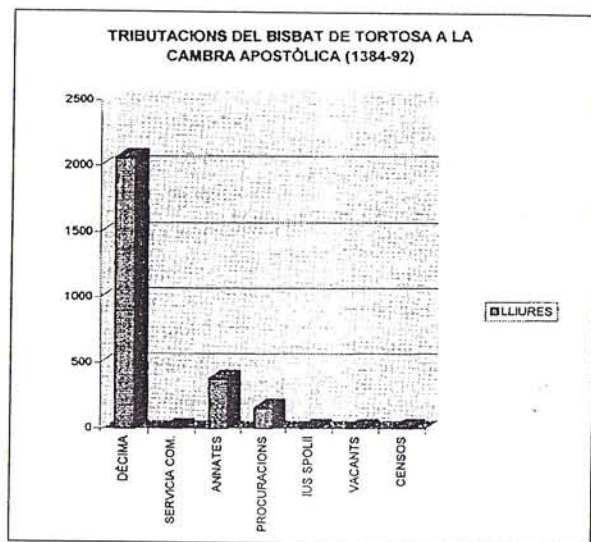
Consell Assessor

Thomas N. BISSON
Pierre BONNASSIE
Henri BRESC
Franco CARDINI
Francesco C. CASULA
Odilo ENGELS
Mikel de EPALZA
Maria T. FERRER

Salvatore FODALE
Luis A. de FONSECA
Paul FREEDMAN
Nilda GUGLIELMI
Anthony LUTTREL
José L. MARTÍN
Emilio MITRE
Josep M.ª SALRACH

Col·laboradors científics

Cebrià BARAUT, Josep M.ª PONS GURI i tots el professors del Departament
d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Gràfic 9

MARIA TERESA FERRER I MALLOL*

EL COMERÇ CATALÀ A ANDALUSIA AL FINAL DEL SEGLE XV

Sumari. Introducció. 1. Productes andalusos: els cuirs. El peix salat. Altres productes.- 2. Productes de redistribució.- 3. Productes catalans exportats a Andalusia.- 4. Andalusia, escala del comerç català amb l'Atlàntic Nord i punt d'enllaç entre les rutes d'Orient i d'Occident.- 5. Els negocis atlàntics de la companyia Viastrosa.- 6. Els negocis a Andalusia de Pere Benavent i dels germans Font.- 7. Altres mercaders catalans a Andalusia.- Els negocis barcelonins de l'andalús Pedro de Susán.- 9. Altres andalusos a Barcelona.

INTRODUCCIÓ¹

Superada la gravíssima crisi de la guerra civil de 1462-1472, que havia arruïnat l'economia catalana, els manuals d'assegurances dels anys 1490-1500 revelen una gran activitat en el comerç marítim barceloní i català en general, especialment a l'àmbit atlàntic.

* Departament d'Estudis Medievals. Institució Milà i Fontanals. CSIC. c/ Egipciques, 15, 08001-Barcelona.

1. Aquest treball va ésser redactat inicialment en castellà per al Congrés «La Península Ibérica en la era de los descubrimientos 1391-1492» celebrat a Sevilla l'any 1991, però problemes editorials n'han retardat la sortida; mentrestant ja ha estat utilitzat per mi mateixa (*Mercaders, mariners i corsaris a L'època de Colom. Catalunya a la segona meitat del segle XV*, Nadala de la Fundació Jaume I, Barcelona, 1991, pp. 50-59) i *Figues, panses, fruita seca i torrons*, en curs de publicació a les Actes de les XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, pp. 34-53, o per amics als quals el vaig deixar perquè havien de redactar síntesis o articles sobre temes similars: A. RIERA MELIS i G. FELIU i MONFORT, *Les activitats econòmiques a la Baixa Edat Mitjana*, a *Història de Barcelona*, vol. 3, Barcelona, Ajuntament-Enciclopèdia Catalana, 1992, pp. 135-272; P. IRADIEL, *El puerto de Santa María, los genoveses. El Mediterráneo Occidental, a El puerto de Santa María entre los siglos XIII y XVI. Estudios en homenaje a Hipólito Sancho de Soprano en el centenario de su nacimiento*, El Puerto de Santa María, Ayuntamiento, s. a. [1994?], pp. 5-36; aquests treballs serveixen per a completar alguns aspectes tractats aquí; també, malgrat que estudia un període anterior al nostre, R. SALICRÚ i LLUCH, *El tráfico de mercaderías a Barcelona segons els comptes de la lleuda de Mediona (febrer de 1434, I)*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals. CSIC, 1995, on hom trobarà abundant informació sobre el comerç de peix salat, cuirs etc. Al treball redactat llavors, només hi he afegit unes quantes citacions bibliogràfiques més.

Aquests documents no mostren la desgana ni la falta d'empenta comercial ni d'impulsos vitals per a adaptar-se a les grans empreses del comerç oceànic, que Vicens Vives atribuïa a l'estament mercantil català d'aquesta època, ni tampoc fan l'efecte d'estancament econòmic.² Al contrari, revelen una bona adaptació als negocis nous que havien sorgit a l'Atlàntic, com el peix salat, el sucre de Madeira i de Canàries, els cuirs andalusos etc., igual com el manteniment dels antics mercats adaptant-se a les circumstàncies difícils de l'expansió de l'imperi otomà: continuen els intercanvis amb Alexandria i altres punts de la Mediterrània oriental i fins i tot trobem alguns viatges comercials a la Constantinoble turca. Continua també una intensíssima relació comercial amb la península italiana i les seves illes, amb el litoral llenguadocès i amb els països nord-africans, com també amb la costa mediterrània del regne de Castella.

Però és l'augment de les relacions comercials amb els ports atlàntics allò que crida l'atenció, ja que alguns anys acaparen més o menys la meitat de les operacions registrades. Bé que les relacions amb Flandes o amb Anglaterra ja eren consistents durant el segle XIV i continuen a un nivell semblant o potser més intens, hi ha fenòmens nous, com l'extraordinari augment de les relacions amb Andalusia —és a dir, amb l'Andalusia atlàntica, perquè la mediterrània era coneguda encara com a regne de Granada— i també amb Portugal i Galícia,³ i amb les illes Canàries i Madeira.⁴

Andalusia apareix com a proveïdora directa d'alguns articles, com a redistribuidora d'altres i com a plataforma per als mercaders catalans en els seus negocis amb Flandes o Anglaterra i punt d'enllaç entre la ruta d'occident i la d'orient.⁵ El

2. J. VICENS, *Evolución de la economía catalana durante la primera mitad del siglo XV*, IV Congreso d'Història de la Corona d'Aragó, 1955, p. 5.

3. Per a les relacions amb Galícia cf. E. FERREIRA PRIEGUE, *Galicia en el comercio marítimo medieval*, La Coruña, Fundació «Pedro Barrié de la Maza», 1988 (Colección de documentos históricos. Universidad de Santiago. Facultad de Geografía e Historia. Departamento de Historia Medieval, Moderna y Contemporánea). Cf. referències al comerç català amb Portugal a M. J. LAGOS TRINDADE, *Marchands étrangers de la Méditerranée au Portugal pendant le Moyen Age*, «Anuario de Estudios Medievales», 10 (1980), pp. 346-348.

4. No m'ocuparé del comerç amb aquestes illes, que foren objecte de dos articles de J. M. MADURELL MARIMON, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de la Madera y Canarias (1495-1506). Documentos para su historia*, «Anuario de Estudios Atlánticos», 5 (1959), pp. 485-567, i *El antiguo comercio con las islas Canarias y las Indias de Nueva España o del mar Océano (1498-1638). Más documentos para su historia*, *ibidem*, 7 (1961), pp. 71-130. Per al comerç entre Andalusia i els arxipèlags portuguesos i amb Canàries, cf. E. AZNAR VALLEJO i M. BORRERO FERNÁNDEZ, *Las relaciones comerciales entre la Andalucía Bética y los archipiélagos portugueses*, Actas de II Jornadas Luso-españolas de Historia Medieval, Porto, 1987, E. AZNAR VALLEJO, *La integración de las islas Canarias en la Corona de Castilla (1487-1526)*, Universidad de Sevilla-Universidad de La Laguna.

5. Andalusia es convertí en el centre d'una àmplia xarxa de relacions marítimes i comercials a la vigília del descobriment d'Amèrica, segons M. A. LADERO, *El entorno hispanico de Cristóbal Colón*. Lección inaugural del 17 Congreso Internacional de Ciencias Históricas, Madrid, 1990, p. 4.

centre de negocis preferit pels mercaders catalans no sembla pas que sigui ja Sevilla, sinó més aviat Cadis, el Puerto de Santa María i Sanlúcar de Barrameda.⁶

La base documental del treball present, com ja he dit més amunt, són els manuals notarials d'assegurances conservats a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, base que podria ampliar-se a la resta de la documentació notarial, reial etc. Desgraciadament, dels onze volums d'assegurances que el notari Pere Titer redactà per al període entre 1488 o 1489 i 1500, només es conserven el tercer, el cinquè, el sisè, el vuitè i l'undècim; però, malgrat aquestes petites llacunes cronològiques, permeten fer-se una idea suficient del tràfic entre Catalunya i Andalusia.

Aquest tràfic, que era d'un volum important, ha estat pràcticament ignorat pels historiadors, en part a causa de l'escassetat de documentació a Andalusia i en part a causa de la falta d'estudis sobre el comerç català de la fi de l'Edat mitjana, malgrat l'abundància de la documentació existent.⁷

1. ELS PRODUCTES ANDALUSOS

Els cuirs

A finals del segle XV Andalusia s'havia convertit en la principal proveïdora de cuirs i sumac per a la indústria de les pells adobades, una de les més antigues a Catalunya. La producció local de la Corona catalano-aragonesa i els cuirs nord-afri-

6. Els historiadors de la ciutat de Sevilla amb prou feines troben menció de mercaders catalans des de mitjan segle XV. Alguns són citats indiferentment com a valencians o com a catalans. Entre els estrangers residents («estantes») només figuren deu catalans, molts d'aquests orfebres: A. COLLANTES DE TERÁN, *Sevilla en la Baja Edad Media: la ciudad y sus bombres*, Sevilla, Ayuntamiento, 1977, p. 214.

7. M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona nel secolo XV*, Università di Napoli. Seminario di Storia Medioevale e Moderna, Nàpols, 1972 (traducció catalana: *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalano-aragonesa al segle XV*, Barcelona, 1976) no s'interessa gaire ni per aquest àmbit ni pels anys finals del segle. C. CARRERE, *Barcelone, centre économique à l'époque des difficultés, 1380-1462*, París-La Haya, 1967 (traducció catalana: *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona, Curial i Fundació S. Vives Casajuana, 1978), no arriba, evidentment, fins als últims anys del quatre-cents; com tampoc no ho fa, malgrat que s'ocupa del període posterior a la guerra civil catalana, M. PELÀEZ, *Catalunya després de la guerra civil del segle XV*, Barcelona, Curial, 1981. Les obres sobre les tècniques comercials, comandes i societats (J. MADURELL MARIMON i A. GARCIA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, Colegio Notarial de Barcelona i Departamento de Estudios Medievales. CSIC, Barcelona, 1973, i A. GARCIA I SANZ i J. M. MADURELL MARIMON +, *Societats Mercantils Medievales a Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera, 1986), contenen poca documentació d'aquests anys, excepte la que versa sobre assegurances i canvis marítimes, que inclou 58 documents de l'última dècada del segle: A. GARCIA I SANZ i M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítimes medievals a Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans, 1983.

CNSRA
d'H
ll'us
hans
5!!!
..

cans, antics proveïdors, no devien bastar ja i per això els artesans i els mercaders catalans es dirigiren tant al mercat galleg,⁸ com, en mesura més gran, a l'andalús, que oferia grans possibilitats gràcies a l'augment de la ramaderia en una regió on hi havia gran abundància de terra no conreada dedicada a pastures.⁹

Alguns assaonadors gestionaren les compres a Andalusia a través de parents o socis i es preocuparen d'assegurar-les. És el cas de Climent Caverlers, blanquer de Barcelona, i del seu germà Guillem, que comprà per a ell cuirs i sumac a Andalusia, o el del blanquer Jaume Moarc, associat al mercader Gabriel Prats. Des d'Andalusia els proveïen de cuirs Amador Parets i el seu fill del mateix nom que, com veurem, s'hi ocupaven dels negocis d'altres mercaders, com els Viastrosa. Cal fer notar, però, respecte a la validesa de les informacions proporcionades pels contractes d'assegurances que, bé que quan es contractava una assegurança per a cuir i altres mercaderies, generalment arribaven cuirs, a vegades predominava en la tramesa altre gènere. Una assegurança contractada per Moarc i Prats per a cuirs l'any 1498 cobrí el risc de cera i sucre principalment.¹⁰

Ja veurem que els cuirs formaren part sovint dels carregaments de les grans companyies que actuaven des de Flandes a Orient, com els Viastrosa, que enviaren cuirs andalusos a Rodes el 1495 (52 saques de cuirs) i també de les companyies més petites, com la de Pedro de Susán, que envià cuirs andalusos i sumac (18 saques a Catalunya el 1497), o la de Pere Benavent; entre les mercaderies assegurades el 1498 i que li foren preses per corsaris francesos a la costa granadina, figuraven 53 cuirs i a la tramesa de 1499, assegurada per 600 ducats, hi havia cuirs, valorats en 390 ducats, que arribaren al destinatari.¹¹ Els cuirs figuraven també en els carregaments de les companyies dedicades prioritàriament al peix salat, com la de Bernat Calvó, de Roses,¹² o la de Pere Bargaqueta, de Tarragona, que l'any 1496 havia de rebre d'Amador Parets cuirs, sumac i sagí, a més de peix, carregat a Sevilla o al Puerto de Santa María.¹³

8. E. FERREIRA, *Galicia en el comercio marítimo medieval*, pp. 740-741. Cf. sobre la importació de cuirs del Magreb: M.D. LÓPEZ PÉREZ, *La Corona de Aragón y el Magreb en el siglo XIV (1331-1410)*, Barcelona, CSIC. Institución Milá y Fontanals, 1995, pp. 556-558.

9. M.A. LADERO, *El entorno hispánico de Cristóbal Colón*, p. 7, assenyala que l'exportació de cuirs era un gran negoci a tot el regne de Sevilla, a causa de la importància de la ramaderia en una regió amb extensos territoris no conreats dedicats a pastures. També E. OTTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, Actas del II Coloquio de Historia Medieval Andaluza (1981), Sevilla, Diputación Provincial de Sevilla, 1982, p. 224, assenyala la importància d'aquest sector i recollí la notícia d'una tramesa de cuiram vacum a Barcelona, l'any 1509, per part d'un veí del Puerto de Santa María, posterior, per tant, a l'època que estudiem.

10. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 202 v.-203 v. (1498, març, 22).

11. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 159 r.-160 r. (1498, febrer, 5) i Liber securitatum maritimarum undecimum, f. 112 r.-v. (1499, desembre, 19).

12. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 43 r.-v. (1497, octubre, 2).

13. S'encarregà de fer l'assegurança, a Barcelona, Joan de Trillo: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum...sextus, f. 81 r.-v. (1496, setembre, 7).

QUADRE 1

Contractant	Trajecte assegurat	Valor de l'assegurança	Quantitat cuirs	Data
C. Caverlers, ¹⁴ G. Caverlers (A And.)	Andalusia-Barcelona	340 l.		6.1493
J. Moarc, ¹⁵ i G. Prats, A. Parets (a And.)	Sanlúcar de B.-Barcelona	300 l.	8.1495	
J. Moarc, ¹⁶ G. Prats A. Parets (a And.)	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	525 l.	252+?	10.1495
N. i P. Viastrosa ¹⁷ A. Parets (a And.)	Barcelona-Rodes	1.012 l. 10 s.	52 saques	10.1495
G. Prats, ¹⁸ en nom d'A. Parets (a And.)	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	312 l.	5.1496	
J. Moarc ¹⁹ G. Prats, A. Parets (a And.)	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	300 l.		8.1496
J. Moarc, ²⁰ G. Prats, A. Parets (a And.)	Andalusia-Barcelona	400 l.	50+?	10.1496
J. Moarc, ²¹ G. Prats, A. Parets (a And.)	Andalusia-Barcelona	475 l.		8.1497
B. Calvó, ²² A. Oliver (a And.)	Andalusia o Granada-Barcelona	100 l.	47 (robats)	10.1497
J. Moarc, ²³ G. Prats, A. Parets (a And.)	Andalusia-Barcelona	375 l.	naufregi	11.1497
P. de Susán ²⁴	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	250 duc.	144	11.1497
P. de Susán ²⁵	Màlaga-Barcelona	275 duc.		1.1498
P. Benavent ²⁶	Cadis o Pro. de Sta. Maria-Barcelona	475 l.		2.1498
J. Moarc, ²⁷ G. Prats, A. Parets (a And.)	Andalusia-Barcelona	500 duc.	altres	3.1498

14. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 17 r.-v. (1490, juny, 19).

15. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, f. 15 r. (1495, agost, 14).

16. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 60 r.-61 r. (1495, octubre, 20).

17. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 114 r. (1492, abril, 28).

18. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 3 v.-4 r. (1496, maig, 25).

19. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum sextus, ff. 66 v.-67 r. (1496, agost, 22), i 115 r.-v. (1496, octubre, 19).

20. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum sextus, f. 115 r.-v. (1496, octubre, 19).

21. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 106 v.-107 r. (1497, novembre, 10).

22. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 43 r.-v. (1497, octubre, 2).

23. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 106 v.-107 r. (1497, novembre, 10).

24. A. GARCIA i SANZ i M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, doc. 326.

25. A. GARCIA i M. T. FERRER, *Assegurances*, doc. 332.

26. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 159 r.-160 r. (1498, febrer, 5).

27. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 202 v.-203 v. (1498, març, 22).

Contractant	Trajecte assegurat	Valor de l'assegurança	Quantitat cuirs	Data
P. Benavent ²⁸	Cadis o Pro. de Sta. Maria-València, Mallorca o Barcelona	600 duc.	Cuirs valorats en 390 duc.	12.1499
G. Martínez, ²⁹ F. Martínez (a And.)	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	150 l.	127 (100 irlandeses d'un comú de 600)	12.1499
J. Martínez ³⁰ F. Martínez (a And.)	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	425 duc.	120	12.1499
P. de Susán ³¹ F. Martínez (a And.)	Pro. de Sta. Maria-Barcelona	800 duc.	676	4.1500

El peix salat

El peix salat, sardina i anxova principalment, però també lluç i tonyina, fou l'altre gran producte que els catalans van anar a buscar a Andalusia. Pot ésser que part de la sardina, lluç o congre que recollien a Andalusia fos en realitat peix galleg, del molt que tradicionalment hi portaven els vaixells de Galícia,³² però al final del segle XV algunes coses havien canviat en aquest sector.

L'explotació de les pesqueries africanes comportà un extraordinari augment de l'oferta,³³ que els catalans van aprofitar tant per a l'abastament intern com per a la redistribució pel Mediterrani occidental, abastament que fins llavors havia estat assegurat pels vaixells gallegos, que portaven el peix directament des de Galícia. La disminució que Elisa Ferreira ha notat en aquest corrent comercial al fi-

28. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 112 r.-v. (1499, desembre, 19).

29. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 105 r.-v. (1499, desembre, 2).

30. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 113 v.-114 r. (1429, desembre, 21).

31. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 178 r.-179 r. (1500, abril, 11).

32. E. FERREIRA, *Galicia en el comercio marítimo medieval*, pp. 667-672.

33. A. RUMEU DE ARMAS, *Las pesquerías españolas en la costa de África (siglos XV-XVI)*, «Hispania», 130 (1975), pp. 295-319. Cf. també M.A. LADERO, *El entorno hispánico de Cristóbal Colón*, pp. 686-689 i 727-739.

nal del segle XV, pel que respecta a Catalunya, potser es deu a aquest canvi en l'oferta.³⁴

No solament els mercaders de Barcelona, sinó també els dels ports empordanesos de tradició pesquera, com Roses, Sant Feliu de Guíxols, Palamós etc., van acudir al reclam de l'oferta andalusa. Roses, per exemple, que era una petita vila, demostrà una gran vitalitat i un gran sentit de l'oportunitat. Petits comerciants, mestres d'aixa i barrilers participaren conjuntament en el negoci; aquests darrers proporcionaven els barrils per a l'anxova i la sardina, que eren una part important de la inversió necessària, i un d'ells, amb els barrils buits, acudí a Andalusia, o a Portugal, per omplir-los i transportar-los a la costa catalana, des d'on els redistribuïren per l'àmbit català i balear³⁵ i, a més, per la costa occitana i italiana: Agde,³⁶ Marsella,³⁷ Gènova, Civitavecchia, sens dubte per a proveir la populosa Roma, Nàpols etc.³⁸

Els membres de la família Calvó són els que apareixen amb més freqüència. El primer que trobem esmentat és Antoni Calvó, un mestre d'aixa de Roses que el 1490 es dirigí a Lavos, prop de la desembocadura del Mondego, per carregar peix salat en el balener d'un tal Valentí de Palamós. Miquel Font, mercader barceloní, s'ocupà de contractar una assegurança a Barcelona, com va fer regularment per a altres membres de la família Calvó. El 1491 repetí el viatge amb 2.000 barrils buits per a omplir-los a la mateixa localitat portuguesa i portar-los a la costa catalana fins a Cotlliure, amb opció de passar per Mallorca.³⁹ Entre 1497 i 1499, com ho podem comprovar al quadre que segueix, sembla que havia optat ja per proveir-se a Andalusia i ja no viatjava ell mateix, sinó que se n'encarregava el fill que portava el seu mateix nom.

Ignorem el parentiu que podien tenir tots dos amb Baldiri Calvó, també mercader de Roses. El 1492 el trobem associat amb Jaume Caixes i tots dos expedien els barrils buits per a peix des de Roses, mentre que Jaume Camps era l'encarregat de fer-ne la compra. El 1495 Baldiri Calvó romania a Roses i enviava el seu fill Bernardí a Cadis per fer la compra; més endavant, el 1499, era Antoni Oliver, un barriler que

34. E. FERREIRA, *Galicia en el comercio marítimo medieval*, pp. 686-689 i 727-739.

35. AHPB, Pere Triter, Llibre tercer d'assegurances, f. 124 v. (1492, juny, 22); Quintus liber securitatum, f. 95 v. (1495, desembre, 14).

36. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, ff. 97 v.-98 r, regesta publ. a A. GARCIA i M.T. FERRER, *Assegurances*, doc. 296. La mercaderia, que havia de viatjar a la caravel·la de Jaume Cassús, va haver d'ésser transbordada al balener d'un tal Soler, a Barcelona, el 30 de maig.

37. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, f. 3 v. (1495, juliol, 4).

38. Miquel Font assegurà en nom d'Antoni Calvó 400 barrils d'anxova i 450 de sardina que Antoni Calvó, fill, i Miquel Roig havien de portar de Roses a Gènova o altres llocs de la costa italiana fins a Nàpols en el balener de Gonzalvo Sánchez, de Sanlúcar de Barrameda: AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, f. 84 r.-v. (1495, desembre, 3).

39. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 18 v. (1490, juliol, 7), 54 r.-v. (1491, març, 22), 62 r. (1491, maig, 26), i 70 v. (1491, juny, 27).

precisament morí a Màlaga, al començament del 1500,⁴⁰ qui va portar a terme el viatge. El 1497 un Bernardí Calvó, que figura com a mercader de Barcelona i que segurament és el fill de Baldiri, contractà una assegurança per a les mercaderies i l'esclau que Antoni Calvó, fill, havia d'enviar-li des del Puerto de Santa María.

Ja no és tan segur que puguem identificar aquest Bernardí amb el Bernat Calvó que el mateix any 1497 figura com a mercader de Roses i que assegurà peix salat i altres mercaderies que Antoni Oliver, el barriler que havia col·laborat amb Baldiri, havia d'enviar-li des d'Andalusia o el regne de Granada. Sembla que, finalment, una part del carregament foren cuirs castellans, alguns dels quals foren robats per corsaris a la costa de Granada.⁴¹ Per l'octubre de 1497, Antoni Calvó va fer assegurar a Barcelona peix salat que superava la quantitat que ja havia estat assegurada per Bernat, en nom d'Antoni, al contracte que acabem d'esmentar, la qual cosa demostra una relació entre Antoni i Bernat.⁴²

També un mercader barceloní, Joan Morell, realitzà una inversió important en peix salat el 1492, bé que la seva primera intenció fos, segons sembla per l'assegurança, comprar esclaus. Els seus fills Joan Juljà i Antoni havien de fer la càrrega al Puerto de Santa María o en qualsevol lloc de la costa de Granada a la caravel·la d'Antoni Tosquello. Les trameses es van anar escalonant en diverses remeses, del 4 i del 17 de maig de 1493, del 5 de juny i del 16 d'agost del mateix any i, per això, foren anotades al peu de l'assegurança perquè hi hagués constància de la mercaderia que sortia del risc.

Uns quants anys més tard, pel novembre de 1499, Joan Morell participà en un comú —un tipus de societat mercantil per a un sol viatge⁴³— juntament amb un mariner anomenat també Joan Morell, un tal Gomís, Carles Pous i Lluís Baró, boter. Amb el lucre d'aquest comú, en el qual hi havia sal, a més de bótes i barrils buits, hom adquirí peix i potser altres mercaderies que foren assegurades des del lloc de la càrrega a la Mar Pequeña —a la costa africana— o a l'illa Canària fins al Puerto de Santa María. Una segona assegurança cobrí el risc d'aquestes i altres mercaderies des del Puerto de Santa María fins a Barcelona.

Entre els importadors de peix trobem també un mercader de Sant Feliu de Guíxols, anomenat Carles Clapers, que el 1497 féu assegurar cent cinquanta barrils de peix salat que el patró Antoni Rabassa havia de carregar al seu vaixell, a Gibraltar, per transportar-los a aquell port. S'havia previst que el vaixell podria pas-

sar per Eivissa o per Mallorca, potser a vendre part de la mercaderia, i fou justament a Eivissa on naufragà. Pel setembre de 1499 Carles Clapers féu assegurar, per mitjà del mercader barceloní Rafael Oliver, peix salat i altres mercaderies que havien d'ésser carregades a Andalusia o a Granada a la saetia d'Antoni Johanals, que també fou compresa en la mateixa assegurança, a petició del patró, pel risc dels tres quarts del buc que li pertanyien.

També el 1499 uns altres dos veïns de Sant Feliu de Guíxols, Bernat Alzina i Antoni Massana, van anar a Andalusia a comprar peix salat amb el galió del primer. Rafael Oliver s'encarregà d'assegurar la mercaderia en llur nom i en nom propi. Es féu constar que els barrils de sardina es valoraven a cinc sous el barril, mentre que l'anxova anava a 8 sous el barril. L'assegurança pujà a 150 lliures i comprengué el risc del buc.

Més al sud, a Tarragona, Pere Bargaqueta també es dedicava a la importació de peix i ocasionalment d'altres mercaderies. El seu representant a Andalusia fou Amador Parets, almenys el setembre de 1496, perquè el novembre ho fou Onofre Belleí. Sabem que altres vegades Pere Bargaqueta s'aprovisionà a Galícia.⁴⁴

Els mercaders valencians acudien igualment a l'oferta andalusa. Llur activitat es reflecteix sovint als manuals d'assegurances barcelonins per la major importància d'aquesta plaça en el negoci asseguratiu. Pel gener de 1497, Rafael Oliver contractà a Barcelona una assegurança per a les mercaderies pertanyents al mercader valencià Gaspar Rull: 1.400 dotzenes de lluços i deu barrils de tonyina, entre altres mercaderies, com el sucre.⁴⁵

El peix salat formà part sovint dels carregaments generals de les companyies catalanes de comerç. Per exemple els Viastrosa enviaren, l'any 1492, setanta barrils d'anxova buits a Sanlúcar de Barrameda, sens dubte per a realitzar una importació de peix salat;⁴⁶ Pedro de Susán envià lluç a Flandes el 1495 i a Barcelona el 1497 i el 1498; també entre les mercaderies de Pere Benavent, assegurades el 1498 i preses per corsaris francesos a la costa granadina, figuraven 66 costals de lluç;⁴⁷ igualment els germans Jaume i Lluís Bertran es van interessar per la importació de peix andalús, especialment tonyina.⁴⁸

Cal dir que el peix salat que fluïa cap al Mediterrani no procedia només de les pesqueries africanes atlàntiques i de les andaluses, sinó també de Galícia i d'Irlanda. El 7 de desembre de 1499, per exemple, un biscaí, anomenat Valentín de San Sebastián, contractà una assegurança per al lluç i altres mercaderies que serien

40. J.E. LÓPEZ DE COCA, *El comercio exterior del reino de Granada*, Actas del II Coloquio de Historia Medieval Andaluza. Hacienda y comercio, Sevilla, 1982, reed. a *El reino de Granada en la época de los Reyes Católicos. Repoblación, comercio y frontera*, p. 175.

41. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 43 r.-v. (1497, octubre, 2).

42. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 80 v.-81 r. (1497, octubre, 27).

43. Sobre aquesta mena de comunitats comercials marítimes cf. A. GARCIA I SANZ i J. M. MARDURELL I MARIMON+, *Societats mercantils medievals a Barcelona*, I, Barcelona, Fundació Noguera, 1986, pp. 195-202.

44. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 122 v.-123 r. (1496, octubre, 24), ff. 125 v.-126 r.

45. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 141 v.-192 r. (1497, gener, 24).

46. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 114 r. (1492, abril, 28).

47. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 159 r.-160 r. (1498, febrer, 5).

48. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 136 v.-137 r. (1497, desembre, 15), i f. 163 r.-v. (1498, febrer, 5).

Bertran
Irlanda

carregades a Irlanda al vaixell de «Peyrot d'Arse», veí de Sant Sebastià, per portar-les a Civitavecchia. En aquest cas l'operació no sembla haver tingut altra connexió amb Barcelona que la importància del seu mercat asseguratiu, ja que no consta que Valentín de San Sebastián estigués establert a la ciutat, i confià al cònsol de castellans a Barcelona —que era Joan Castelló— qualsevol qüestió que es pogués presentar sobre l'assegurança.⁴⁹

Irlanda

CASTELLÓ

Sabem que durant les primeres dècades del segle XVI continuà aquest corrent exportador de peix. E. Otte ha documentat la tramesa de 850 dotzenes de peix del Puerto de Santa Maria a Barcelona, el 1509, i de 551 dotzenes el 1512; i A. Franco i A. Moreno han posat de relleu la importància de les trameses a Barcelona, València, Tarragona i ciutats del sud d'Itàlia de la tonyina pescada a les almadraques properes a Sanlúcar de Barrameda.⁵⁰

QUADRE 2

Contractant	trajecte assegurat	mercadèria assegurada	quantitat assegurada	Any
J. Caixes, ⁵¹ Bal. Calvó, J. Camps (viatja)	Roses- Gibraltar-Agde	1.500 barrils buits i 100 ducats	225 l.	1.1492
J. Morell, ⁵² J. J. i A. Morell (viatgen)	Pto. de Sta. Maria o costa granadina-Barcelona	57 bar. sardina i anxova, 2 bótes lluç (69 dotzenes) 554 dotzenes lluç	500 l.	12.1492
M. Font, ⁵³ per Bal. Calvó, Ber. Calvó (viatja)	Cadis-Corlliure		125 l.	7.1495

49. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 106 v.-107 r. (1499, desembre, 7).

50. E. OTTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, p. 222 i A. FRANCO SILVA-A. MORENO OLLERO, *Datos sobre el comercio del puerto de Sanlúcar de Barrameda en el primer tercio del siglo XVI*, Actas del II Coloquio de Historia Medieval Andaluza (1981), Sevilla, 1982, pp. 293-294.

51. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, ff. 97 v.-98 r., regesta publ. a A. GARCIA i M. T. FERRER, *Assegurances*, doc. 296. A més de Gibraltar, es preveia un possible carregament a Marbella o a la Figuera. El vaixell previst era la caravel·la de Jaume Casassús.

52. La llista completa de mercaderies, a més del peix ja indicat, era: 50 quintars de bescurit, una bala amb catorze camises, tres bótes de sagí, 27 cofins de panses, 96 cuirs bovins, 13 dels quals eren barbarescos, una bóta de cera barbaresca i 30 saques de llana, de les quals dues eren petites, ja que són las mencionades com a saquetes que contenien quinze roves de llana entre totes dues: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24).

53. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, f. 5 r. (1495, juliol, 3).

Contractant	trajecte assegurat	mercadèria assegurada	quantitat assegurada	any
J. de Trillo, per P. Bargaeta ⁵⁴ A. Parets (a Andalusia)	Sevilla o Pto. de Sta. Maria -Tarragona o Barcelona	lluç i altres	300 l.	1.1496
J. de Trillo, per P. Bargaeta ⁵⁵ O. Bellvei (viatja)	Pto. de Sta. Maria o altre-Tarragona, Barcelona	lluç i altres	400 duc.	1.1496
R. Oliver, per G. Rull, ⁵⁶ L. Guerau (a Andalusia)	Pto. de Sta. Maria, Cadis-València	1.400 dotzenes lluç i 10 bar. tonyina i altres	450 duc.	1.1497
C. Clapers ⁵⁷	Gibraltar-St. Feliu de Guíxols	150 bar. Naufragà a Eivissa	50 l.	1.1497
B. Calvó, ⁵⁸ A. Oliver, barriler (viatja)	ports andalusos o granadins-Barcelona		100 l.	10.1497
M. Font, per A. Calvó, ⁵⁹ A. Oliver	Andalusia-Barcelona	plus de càrrega de l'assegurança precedent	57 l. 10 s.	10.1497
P. de Susán ⁶⁰	Pto. de Sta. Maria-Barcelona	220 dotzenes de lluç (1 quintar)	250 duc.	11.1497
M. Font, per A. Calvó, ⁶¹ A. Calvó, fill (viatja)	Andalusia o Granada-Roses		300 duc.	11.1497
B. Calvó, ⁶² A. Calvó, fill (viatja)	Pto. de Sta. Maria, Andalusia Granada-Barcelona		50 l.	12.1497
J. Bertran, ⁶³ L. Bertran (a And.)	Pto. de Sta. Maria, Cadis, Jerez-Barcelona	tonyina i peix salat	350 l.	12.1497

54. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, f. 81 r.-v. (1496, setembre, 7).

55. *Ibidem*, ff. 142 v.-143 r. (1496, novembre, 24).

56. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum sextus, ff. 191 v.-192 v. (1497, gener, 24).

57. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 15 r. (1497, setembre, 15).

58. AHPB, Pere Triter, llibre vuitè d'assegurances, f. 43 r.-v. (1497, octubre, 2).

59. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 80 v.-81 r. (1497, octubre, 27).

60. A. GARCIA i M. T. FERRER, *Assegurances*, doc. 326.

61. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 118 v.-119 r. (1497, novembre, 20).

62. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 133 r. (1497, desembre, 7).

63. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances ff. 136 v.-137 r. (1497, desembre, 15).

Contractant	trajecte assegurat	mercaderia assegurada	quantitat assegurada	Any
J. Bertran, ⁶⁴ L. Bertran	Pto. de Sta. María, Cadis, Jerez-Barcelona	tonyina i peix salar	200 duc.	2.1498
M. Font, per P. Benavent ⁶⁵	Cadis o Pto. de Sta. Sta. María-València o Barcelona	66 costals de lluç (robats)	475 l.	2.1498
M. Font, per A. Calvó, ⁶⁶ A. Calvó, fill (viatja)	Andalusia o Granada-Roses		100 l.	3.1498
R. Oliver, per C. Clapers ⁶⁷	Andalusia o Granada-St. Feliu de Guixols o França	peix salat i 3/4 buc	100 duc.	9.1499
R. Oliver, ⁶⁸ B. Alzina, A. Massana (viatgen A. i M)	Andalusia o Granada-Barcelona o St. Feliu de Guixols	peix salat i galió de B. Alzina	150 l.	10.1499
M. Font, per A. Calvó, ⁶⁹ A. Calvó, fill (viatja)	Andalusia o Granada-Roses		400 duc.	10.1499
J. Morell, merc. J. Morell, marin. Gomis, C. Pous, L. Baró, boter	«Mar Pequeña» o Canària -Pto. Sta. María	lucre d'un comú de sal i bar. buits per a peix	100 l.	11.1499
els mateixos ⁷⁰	Pto. de Sta. María o altres ports andalusos o granadins-Barcelona		530 l.	11.1499
M. Font, ⁷¹ per Bal. Calvó A. Oliver (viatja)	Cadis-Roses o costa catalana.		250 duc.	11.1499

64. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 163 r.-v. (1498, febrer, 5).

65. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 159 r.-160 r. (1498, febrer, 5).

66. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 195 v.-196 r. (1498, març, 17).

67. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 20 r.-v. (1499, setembre, 9).

68. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 62 v.-63 r. (1499, octubre, 25).

69. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 74 v.-75 r. (1499, octubre, 30).

70. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 87 v.-89 r. (1499, novembre, 13).

71. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 97 r.-v. (1499, novembre, 19).

Contractant	trajecte assegurat	mercaderia assegurada	quantitat assegurada	Any
G. Martínez, ⁷² F. Martínez (a And.)	Pto. de Sta. María-Barcelona	100 dotzenes de lluç	150 l.	12.1499
P. de Susán, ⁷³ F. Martínez (a And.)	Pto. de Sta. María-Barcelona	212 dotzenes de lluç	800 duc.	4.1500
J. Bertran ⁷⁴	Pto. de Sta. María-Barcelona	lluç	40 duc.	6.1500

Altres productes

En els carregaments dirigits des d'Andalusia a Catalunya apareixen altres productes: blat i ordi,⁷⁵ dels quals Catalunya era deficitària, com també un elaborat del blat —el bescuit—,⁷⁶ greixos animals, sagí o llard⁷⁷ i alguna vegada també apareixen les panses,⁷⁸ l'oli i el vi, en petites quantitats,⁷⁹ malgrat que les terres catalanes eren productores de totes dues coses, i també escaiola (dues saques en una tramesa

72. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 105 r.-v. (1499, desembre, 2).

73. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 178 r.-179 r. (1500, abril, 11).

74. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 210 v. (1500, juny, 10).

75. Cf. més avall les trameses dels anys 1495 i 1497 de Pedro de Susán i una de P. de Benavent del gener de 1497 des d'Andalusia a València, Mallorca o Barcelona. La tramesa fou assegurada per 650 lliures. E. OTTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, p. 205, es refereix també al nòlit de 403 cafissos d'ordi el 1493 per a les tropes que es trobaven a Cotlliure, durant l'operació de reconquesta del Rosselló.

76. Cf. per exemple el carregament dels Morell, amb trenta quintars de bescuit: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24). El bescuit era un producte d'exportació important a Andalusia: E. OTTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, p. 222.

77. Cf. per exemple el carregament dels Morell, amb tres bótes de sagí: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24). Cf. també els carregaments de 1497 i de 1498 dirigits per Pedro de Susán a Barcelona i l'enviat per Francisco Martínez, segurament fill seu, el 1499, més endavant. Cf. també F. OTTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, p. 222, que es refereix a algun altre exemple de 1509: el nòlit de 18 quintars d'«unto de puerco», del Puerto de Santa María a Barcelona.

78. Cf. per exemple un carregament dels Morell, amb 27 cofins de pansa: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24).

79. **Jaume i Lluís Bertran** compraren gerres d'oli i les asseguraren per valor de 200 ducats en el trajecte Sevilla-Barcelona; l'assegurança s'amplià després a qualsevol altra mena de mercaderia: AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 181 r.-182 r. (1498, febrer, 26). E. OTTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, p. 203, ha documentat la tramesa, el 1498, de 24 pipes i 54 gerres d'oli a Cotlliure. Sabem també que Pedro de Susán envià, l'any 1500, mig barril de vi clar i una quarterola a Barcelona, com veurem més endavant.

Morell

Jaume i Lluís
BERTRAN

de Pedro de Susán), senet, que era una planta medicinal,⁸⁰ llana,⁸¹ productes tèxtils elaborats, com camises, teixit de fibra de ginesta per a tovalles,⁸² grana,⁸³ esclaus⁸⁴ etc.

Entre els productes enviats des d'Andalusia cap a Orient pels catalans figura l'oli, com podem veure en una tramesa dels Viastrosa a Rodes, que comentaré més endavant.

Des d'Andalusia i cap a Flandes, Anglaterra o Irlanda, els mercaders catalans, almenys la companyia Viastrosa ho va fer els anys 1492, 1495 i 1496, enviaren vi, però també oli i cera en diverses ocasions. Pedro de Susán envià, el 1497, panses i ametlles des de Granada o des d'Andalusia i, el 1499, hi trameté vi i tonyina.

2. PRODUCTES DE REDISTRIBUCIÓ

Destacaven entre aquests productes els cuirs barbarescos, suplantats alguna vegada pels cuirs irlandesos; m'he referit als uns i als altres a l'apartat dedicat a aquest producte. També la cera barbaresca apareix en els nostres carregaments. Els catalans havien anat a buscar-la directament al nord d'Àfrica almenys des del segle XIII⁸⁵ però, a la fi del segle XV, la prenen sovint dels dipòsits andalusos.⁸⁶ A vegades foren les mateixes companyies catalanes les que portaren cera i cuirs barbarescos, a més de goma, indi, or en moneda o en maça des de Salé al Puerto de Santa María, com féu Pere Benavent el 1496, tal com veurem més endavant.

El sucre de Madeira era un altre dels productes que es distribuïa sovint des dels ports andalusos. A la fi d'agost de 1496, per exemple, Pere Benavent havia de carregar-ne 188 caixes en el vaixell de Bernat Ortís, per a portar-les directament a Qios. Un producte, doncs, que durant tant de temps havia circulat de l'Orient mediterrani a l'Occident, ara canviava de direcció a causa dels canvis polítics a l'Orient, que trastocaven les rutes comercials tradicionals, i a causa dels canvis

SUCRE de Madeira

80. Cf. una tramesa de Pedro de Susán de 1497.

81. Cf. per exemple un carregament dels Morell, amb trenta saques de llana: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24). Per als primers anys del segle XVI, E. OTE, *El comercio exterior andaluz a fines de la Edad Media*, p. 220, ha trobat notícies de llana enviada des d'Andalusia a València per part del valencià Perot Miquel, el català Joan Font i dos veïns de Sevilla.

82. Cf. per exemple el carregament dels Morell, amb una bala que contenia catorze camises: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24) i un carregament de Pedro de Susán, més endavant.

83. Cf. un carregament de Pedro de Susán més endavant, el 1499 i el 1500.

84. Bernardí Calvó assegurà un esclau i altres mercaderies des del Puerto de Santa María a Barcelona: AHPB, Pere Triter, llibre vuitè d'assegurances, f. 113 r. (1497, desembre, 7).

85. Ch. E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles*, París, PUF, 1966, pp. 538-539, 546, 591, 593. C. CARRERE, *Barcelona, 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, p. 114. J.M. MADURELL i A. GARCIA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, pp. 52-53.

86. Cf. per exemple el carregament dels Morell, amb una bóta de cera barbaresca: AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, f. 179 r. (1492, desembre, 24) o bé un altre dels Viastrosa, el 1496, com veurem més endavant.

econòmics sorgits de la colonització a l'Atlàntic. Cal dir que, en aquest carregament, hi figuraven també 42 quintars de ferro biscaí, producte que cal afegir doncs, a les mercaderies redistribuïdes des d'Andalusia.⁸⁷ Retornant al sucre, consta que, pel gener de 1497, el mercader valencià Gaspar Rull adquirí a Andalusia per mitjà del seu representant, 52 caixes de sucre, que havia de rebre a València.⁸⁸ Igualment l'andalús Pedro de Susán envià des del Puerto de Santa María sucre de Madeira a Barcelona: 15 caixes el 1497, 12 caixes el 1500 i unes altres sis caixes aquest mateix any, enviades pels seus fills, com veurem més endavant.

La fusta de roure de Flandes figurava també entre les mercaderies redistribuïdes des d'Andalusia. El mes d'octubre de 1499, per exemple, Bernat de Perarnau, mercader de Barcelona, féu assegurar per 50 lliures «borns» o taules de roure de Flandes que Amador Parets havia de carregar a Cadis, Puerto de Santa María, Sanlúcar de Barrameda o qualsevol altre lloc d'Andalusia per portar a Barcelona.⁸⁹

3. PRODUCTES CATALANS EXPORTATS A ANDALUSIA

En el sentit invers, tenim constància que els catalans portaren fruita seca a Andalusia, avellanes i ametlles, potser només per a reexportar-les a Flandes o Anglaterra. Per l'abril de 1492 Nicolau i Pere Viastrosa enviaren, concretament, a Sanlúcar de Barrameda 33 saques d'avellana de l'Empordà i un nombre indeterminat de saques d'avellanes i d'ametlles que havien d'ésser carregades a Tarragona; el 1496, la mateixa companyia envià set roves d'ametlles al Puerto de Santa María.⁹⁰ El 1499, Miquel Font assegurà per 250 ducats una quantitat indeterminada de quintars d'ametlla, que s'havien de carregar a Cadis o altres llocs d'Andalusia per portar a Flandes; segurament també en aquest cas es tractava de mercaderia dipositada allà prèviament.⁹¹

En alguna ocasió el safrà figura entre les mercaderies enviades a Andalusia,⁹² igual com objectes manufacturats de vidre, ganivets, pintes, boles de coral, estoigs etc.⁹³

Les peces de teixit de llana fabricades a Catalunya, que eren la base del comerç

87. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 73 v.-75 v. (1496, agost, 31).

88. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 191 v.-192 v. (1497, gener, 24).

89. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 59 r. (1499, octubre, 24).

90. Cf. més endavant a l'apartat dedicat a aquesta companyia. Sobre la producció, comerç i consum de fruita seca cf. el meu article *Figues, panses, fruita seca i torrons*, a *La Mediterrània. àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*. XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals (1995), Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, pp. 191-208.

91. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 93 v.-94 r. (1499, novembre, 18).

92. Cf. per exemple les trameses de l'any 1500 de Pedro de Susán i també una de Francisco Carmona (a l'apartat «Altres andalusos a Barcelona»).

93. Cf. per exemple les trameses de l'any 1500 de Pedro de Susán, una altra dels Viastrosa de

català al Mediterrani central i occidental, apareixen aquí solament de manera simbòlica. Els Viastrosa enviaren a Andalusia, l'any 1496, cinc peces de llana del tipus vervins, que s'imitava a Catalunya i al regne de València des del segle XIV,⁹⁴ el mateix any, hi trameteren unes altres cinc peces i, a més, vuit flassades cardades blanques. Un mercader de Cadis, Sancho Martínez, asseguirà a Barcelona, el 1496, tres peces de roba de llana mesclada fina de Perpinyà, que pensava expedir des de Cotlliure o Barcelona.⁹⁵ També Pere Benavent envià a Cadis o al Puerto de Santa María vuit dotzenes de bonets, flassades i peces de llana el 1497 i, més endavant, l'any 1500, el barceloní Jaume Bertran envià a Cadis o al Puerto de Santa María set peces de roba de llana, del tipus mesclat fi de Perpinyà, valorades en 198 lliures i mitja i, en una altra remesa efectuada el mateix any, envià deu flassades de llana cardades, dues dotzenes de bonets negres i mitja dotzena de bonets de grana.⁹⁶ També Pedro de Susán envià a Andalusia, l'any 1500, una peça de roba de llana mesclada fina de Perpinyà i sis flassades cardades, com veurem més endavant, mentre que Francisco Carmona, també sevillà, enviava tres peces del mateix tipus, en una primera tramesa, i dues peces de tipus indeterminat, de color burell i negre, a més de sis flassades cardades, en una segona tramesa, aquell mateix any.

Entre les mercaderies enviades des de terres catalanes a Andalusia figura també alguna espècia, com la canela i el sàndal, i alguna quantitat d'un tint, el verdet.⁹⁷

Podem considerar també dins del sector d'intercanvis entre Catalunya i Andalusia les assegurances de vaixells andalusos a Barcelona. El 1495, Miquel Font contractà, per 150 ducats, una assegurança per a la caravel·la de Bartolomé de Miño, d'Andalusia, que havia de cobrir el risc de l'embarcació durant vuit mesos.⁹⁸

4. ANDALUSIA. ESCALA DEL COMERÇ CATALÀ AMB L'ATLÀNTIC I PUNT D'ENLLAÇ ENTRE LES RUTES D'ORIENT I OCCIDENT

Andalusia serví també com a escala o base per al comerç català amb Anglaterra i Irlanda i amb Flandes, que sovint no passava per Barcelona. Des dels ports an-

dalusos hom enviava vi,⁹⁹ tàperes, olives, llimones, fruites, corns de bou etc.¹⁰⁰ a Anglaterra, Flandes o Zelanda, però també productes mediterranis, com fruita seca, ametlles i avellanes, que eren dipositades a Andalusia per a la reexportació posterior, com es pot intuir per tres assegurances de Barcelona a Sanlúcar i de Sanlúcar o altres llocs d'Andalusia a Flandes i a Anglaterra, contractades pels Viastrosa el 1492 i que comento a l'apartat dedicat a aquesta companyia.

A vegades, el paper dels ports andalusos fou simplement el d'actuar de marc del transbord de les mercaderies provinents dels ports de Flandes o d'Anglaterra als vaixells que feien habitualment les rutes del Mediterrani i no s'endirsaven normalment a l'Atlàntic més enllà d'Andalusia o de Portugal, no pas perquè no poguessin fer-ho, sinó perquè d'aquesta manera els nòlits devien resultar més econòmics. Podem veure'n alguns exemples ben clars en una assegurança dels Viastrosa sobre mercaderies carregades a Flandes per Bernat Valldaura, el 1495, o en una altra assegurança d'una caixa d'agulles de cap, barrils de fil de billesta etc. procedents de Flandes, el 1496, o bé, en sentit contrari, el d'una partida de barrils d'oli mallorquí que la mateixa companyia envià al Puerto de Santa María per al transbord a un altre vaixell destinat a Flandes o Zelanda el mateix any.

També es feren trameses de productes autòctons com l'oli, els cuirs o el peix salat, o de redistribució com el sucre, des d'Andalusia cap a Orient, per tal d'obtenir mercaderies orientals destinades a Flandes, que recalaren primer en ports andalusos. Més endavant comento dues operacions d'aquestes característiques dissenyades per la companyia Viastrosa: una el 1493 d'Andalusia a Rodes, tornada a Andalusia i transbord per al nord, i una altra el 1495 d'Andalusia a Rodes.

Andalusia serví de base també per al comerç amb l'Àfrica atlàntica, que els catalans ja freqüentaven abans. Com veurem, Pere Benavent rebé a Andalusia mercaderies d'aquesta zona a través d'un representant.

5. ELS NEGOCIS ATLÀNTICS DE LA COMPANYIA VIASTROSA

Els Viastrosa eren una distingida família barcelonina de mercaders i armadors. Entre 1440 i 1460 hi ha moltes notícies dels negocis dels germans Nicolau i Pere Viastrosa, fills tots dos de Nicolau. El 1443 Pere era patró i armador d'un balener, en el qual tenia també participació Nicolau. Aquest darrer es casà cap al 1435, testà el 1463 i deixà hereu de la casa comercial el seu fill Nicolau i una quantitat a l'altre fill, Pere, que no tenia encara setze anys.¹⁰¹

maig de 1496 i una altra de l'escuder Gonçalvo Martí el 1496 (AHPB, Pere Triter, *Liber securitatum sextus*, ff. 155 v.-156 r.: 1496, desembre, 5).

94. M. GUAL CAMARENA, *Para un mapa de la industria textil hispana en la Edad Media*, «Anuario de Estudios Medievales», 4 (1967), p. 122. C. CARRERE, *Barcelona. 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, I, pp. 462-463 i 466-468.

95. Cf. més endavant l'apartat «Altres andalusos a Barcelona».

96. Cf. els apartats destinats als Viastrosa, Pere Benavent i altres mercaders.

97. Vegeu les trameses de Pedro de Susán de l'any 1500, més endavant.

98. AHPB, Pere Triter, *Quintus liber securitatum*, f. 48 r. (1495, octubre, 2).

99. Cf. les trameses de 1492 i 1495 dels Viastrosa, més endavant, i de Pedro de Susán el 1497.

100. Cf. per exemple la tramesa feta per Pedro de Susán el 1497.

101. C. CARRERE, *Barcelona. 1380-1462*, I, pp. 147, 281, 295, 317, 346, 348, 429, 436, 518, i II, 126, 363, 365, 404, 410, 411, 415, 422, 425, 426. Cf. també M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, p. 221.

Sembla que són aquests germans els que el 1497 posseïen un balener, a més de molts altres negocis,¹⁰² i que ostentaren alguns càrrecs municipals, continuant l'interès pel govern de la ciutat que havien demostrat el pare i l'oncle, militants tots dos del partit de la «busca» en les dissensions de mitjan segle. El 1476 Pere Viastrosa fou conseller tercer de Barcelona, el lloc destinat a l'estament mercantil, mentre que el seu germà Nicolau ho fou el 1485.¹⁰³ Pere fou, a més, clavari de la ciutat entre 1478 i 1480.¹⁰⁴

A la fi del segle XV formaven una companyia que treballava a tots els mercats, de Flandes a Orient, i sabem que també feia inversions considerables en assegurances a tercers.¹⁰⁵

Considerarem ara solament els negocis relacionats amb l'Atlàntic o que enllaçaven els mercats atlàntics amb els orientals i només sobre la base documental dels manuals d'assegurances marítimes del notari barceloní Pere Triter.

A Andalusia, els Viastrosa compraven amb la col·laboració d'Amador Parets, que no era un simple representant, atès que les assegurances contractades pels Viastrosa solien incloure'l com a beneficiari al seu costat, bé que, com ja hem vist, també actuava de representant del blanquer barceloní Jaume Moarc.

La primera tramesa de la qual tenim constància a través de les assegurances es realitzà el mes d'abril de 1492. Nicolau i Pere Viastrosa enviaren a Sanlúcar de Barrameda 33 saques d'avellanes de l'Empordà i un nombre indeterminat de saques d'avellanes i d'ametlles que havien d'ésser carregades a Tarragona. A Barcelona foren embarcats, a més, 70 barrils per a anxova buits a la caravel·la de Gonzalvo Díez, que havia de realitzar el viatge. Fou assegurat tot per 125 lliures. Pel novembre, els mateixos mercaders contractaren una assegurança per a les mercaderies que el seu soci, Amador Parets, havia de carregar en el mateix Sanlúcar amb destinació a Anglaterra; és molt possible que la fruita seca figurés en aquesta càrrega, assegurada per 350 lliures.¹⁰⁶

Potser en realitat ja havia sortit abans en una altra tramesa, assegurada a Barcelona per la considerable quantitat de 945 lliures, pel setembre de 1492, pels mateixos Nicolau i Pere Viastrosa. La mercaderia era una quantitat indeterminada de bótes de vi i fruita que el seu soci, Amador Parets, havia de carregar en qualsevol

102. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 2 r. i 8 v.

103. A. DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, reedició a càrrec d' E. GIRALT Y RAVENTÓS i C. BATLLE Y GALLART, Barcelona, 1963, pp. 1027 i 1028. Cf. sobre l'adhesió de Pere i Nicolau Viastrosa al partit de la «busca»: C. BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, CSIC. Departamento de Estudios Medievales (Institución Milá y Fontanals), Barcelona, 1973, pp. 344, 604.

104. Joan Francesc BOSCA, *Memorial històric*, edició a cura de Jaume SOBREQÜÉS I CALICÓ, Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, 1977, p. 113.

105. M. DEL TREPPO, *1 mercanti catalani*, p. 479.

106. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, ff. 114 r. (1492, abril, 28) i 166 v. (1492, novembre, 26).

lloc d'Andalusia a qualsevol vaixell per portar-les a Anglaterra, Flandes o Zelanda. El 10 d'abril de 1493, els Viastrosa presentaren una intimació als asseguradors perquè la mercaderia havia sofert un cert dany, no especificat, durant el viatge en una nau anomenada «Bàrbara».¹⁰⁷

Un fill d'Amador Parets, del mateix nom, treballà també per a la companyia i, concretament el 1493, es trobava a Flandes per a ocupar-se dels negocis de la societat. El 4 de febrer de 1493, Nicolau i Pere Viastrosa asseguraren mercaderies indeterminades que ell havia carregat a Flandes, Zelanda o Brabant per portar a Sanlúcar de Barrameda.¹⁰⁸

Des de la seva base andalusina, els Viastrosa donaren sortida directa cap a Orient a alguns productes andalusos, com l'oli, per portar en el viatge de tornada productes orientals destinats al nord d'Europa. En efecte, pel febrer de 1493 asseguraren una tramesa d'oli que Amador Paret, senior, havia de carregar a Sevilla o algun altre lloc d'Andalusia al galió de Joan Bussot amb destinació a Rodes. El producte de la venda de l'oli havia d'ésser esmerçat pel representant de la companyia a Rodes, Nicolau Porraça, en mercaderies no indicades, probablement espècies, per a remetre-les a Sanlúcar de Barrameda en el mateix galió; allà havien d'ésser descarregades i carregades a qualsevol vaixell que es dirigís a Flandes, Zelanda o Brabant.¹⁰⁹

Ignorem si el 1494 els Viastrosa realitzaren una altra tramesa comercial a Rodes des d'Andalusia, perquè no es conserva manual d'assegurances d'aquest any, però sí que ho van fer l'any 1495. Aquesta vegada el viatge no era directe sinó que la «barxa» de Fernando de Dos, de Bilbao, que feia el viatge, havia de passar primer per Tarragona i per Barcelona per completar la càrrega. Aquesta vegada l'assegurança detalla la composició de la mercaderia que el vaixell havia de prendre a Andalusia i als dos ports catalans. Amador Parets ja havia carregat en algun port andalús 52 saques de cuirs, 35 caixes de sucre, 531 barrils de peix salat, dels quals 283 eren barrils petits, i set bótes també de peix. A Tarragona, la càrrega era de 12 saques que contenien 15 càrregues i mitja d'ametlla, i sis sàrries i quatre saques amb 30 quarteres i mitja d'avellana. A Barcelona, la càrrega presa era: 51 saques d'avellana, cinc caixes amb 14 quartans i mig de sabó, peces de terrissa contingudes en vint cossis, set caixes i quatre bótes plenes d'objectes de vidre, una bala amb 12 flassades, dues bales de canyamassos, una altra bala amb dotze raimes de paper, un barril de tonyina, de la qualitat «sorra», cinquanta dotzenes de suros, 36 dotzenes d'escombres de palma i vint peces de roba d'un grup de quaranta carregades a nom de Pere Puig. L'assegurança cobria el risc des de Barcelona fins a Rodes,

107. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, ff. 136v.-137 v. (1492, setembre, 11).

108. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, ff. 187 r.-188 r.

109. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum tercius, ff. 188 v.-189 v. (1493, febrer, 4).

amb una escala a Creta. Suposem que el trajecte Andalusia-Barcelona havia estat objecte d'un altre contracte.¹¹⁰ No creiem que pogués ésser el que fou formalitzat per un import de 200 lliures dos dies després, el 16 d'octubre de 1495, per a mercaderies indeterminades carregades per Amador Parets en una «barxa» de Bilbao.¹¹¹

Els Viastrosa no oblidaven tampoc les trameses des de Flandes i el mateix any 1495 asseguraren, per 387 lliures, mercaderies indeterminades en el trajecte des de Flandes, Zelanda o Brabant al Puerto de Santa María.¹¹² En una altra tramesa del mateix any apareixen en relació amb Bernat Valldaura, un mercader que residia a Bruges i que pel novembre de 1495 envià una caixa, una bóta i un barril amb diverses mercaderies carregades a Zelanda o a L'Écluse (Sluis) a la «barxa» de Joan Sabería, a Amador Parets, que s'havia d'ocupar al Puerto de Santa María o altre lloc de transbordar-ho tot a un altre vaixell que ho portés a Barcelona, on havia estat assegurat pels Viastrosa.¹¹³

En sentit contrari, d'Andalusia a Flandes o Middelburg, Amador Parets féu una petita tramesa el mes d'octubre del mateix any, que fou assegurada pels Viastrosa a Barcelona només per 37 ducats i mig.¹¹⁴

Tampoc oblidaven el mercat d'Irlanda. El 1495 els Viastrosa enviaren vi i altres mercaderies a aquesta illa, a través del seu intermediari habitual a Andalusia, Amador Parets; aquesta vegada s'assenyala que la caravel·la que feia el transport anava aparellada a la llatina, cosa sens dubte digna d'ésser ressenyada a la navegació atlàntica. El viatge de tornada, assegurat igualment a Barcelona, havia de passar per les Açores i per Madeira.¹¹⁵

Durant l'any 1496 la companyia Viastrosa desenvolupà una gran activitat a la zona atlàntica. El 15 de gener contractà dues assegurances, una per a cobrir el risc de les mercaderies que Amador Parets carregaria a Cadis, Puerto de Santa María o altre lloc d'Andalusia per portar a Barcelona, i una altra per a emparar cinc peces de roba, tres dotzenes de bonets dobles fins i set roves d'ametlla que la caravel·la d'un patró, anomenat Noguero, havia de transportar des de Barcelona al Puerto de Santa María. Ambdues trameses devien ésser de poc valor perquè foren assegurades, cadascuna, per 50 lliures.

110. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 53 v.-55 v. (1495, octubre, 14).

111. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 56 v.-57 r. (1495, octubre, 16).

112. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 9 v.-10 v. (1495, juliol, 28).

113. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 32 v.-33 r. (1495, setembre, 7).

Una dada a retindre és que aquest Bernat Valldaura degué ésser familiar de la futura esposa de l'humanista Joan Lluís Vives, Margarida Valldaura, de família de conversos valencians establerts a Bruges: Cf. M. BATLLORI i R. GARCIA VILLOSLADA, *El pensamiento renacentista en España y Portugal*, a M. BATLLORI, *Humanismo y Renacimiento. Estudios Hispano-europeos*, Barcelona, Ariel, 1987, p. 23.

114. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 61 v.-62 r. (1495, octubre, 26).

115. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 8 v.-9 r. (1495, juliol, 23).

Pocs dies després, el 23 de gener, els Viastrosa asseguraren per 450 lliures una quantitat indeterminada de barrils d'oli que Bernat Gual, mercader de Mallorca, havia de carregar en aquesta illa a la caravel·la de Martín García, que procedia de San Juan del Puerto, al senyoriu del duc de Medina Sidonia. Anaven destinats al Puerto de Santa María o Cadis i consignats a Amador Parets, que havia de carregar-los en un altre vaixell per portar-los a Flandes o Zelanda. Una segona partida d'oli amb la mateixa destinació i transport fou assegurada el 3 de febrer, en el que sembla una ampliació de càrrega. Aquesta vegada els productes mediterranis entraven en competència amb l'oferta andalusa, a la qual s'havia acudit alguna vegada.¹¹⁶

El mes de març d'aquell mateix any, Amador Parets expedí des del Puerto de Santa María o Cadis a Barcelona una caixa d'agulles, barrils de fil de ballesta i altres mercaderies procedents de Flandes, que els Viastrosa asseguraren a Barcelona per 150 lliures. Una mica més tard, però el mateix mes, Amador Parets havia d'enviar a Irlanda vi, oli i altres mercaderies des dels ports habituals d'Andalusia. Nicolau i Pere Viastrosa s'encarregaren d'assegurar tant les mercaderies d'anada com les de tornada d'Irlanda a Andalusia per 165 ducats d'or.¹¹⁷ Algun mercader genovès, com Fandino de Viachada, també feia negocis semblants amb Irlanda, però això no era obstacle perquè els Viastrosa s'ocupessin de contractar una assegurança per a ell, a Barcelona, pel maig del mateix any.¹¹⁸

Pel maig enviaren algunes peces de roba al Puerto de Santa María o Cadis, consignades a Amador Parets, a bord d'una caravel·la portuguesa. Les robes eren «vervins», que s'imitaven a Catalunya des del segle XIV. Anaven en una bala, on hi havia tres setzens dels següents colors: un burell, un morat i un roà, un tretzè verví burell i un escapoló.¹¹⁹ Pel setembre, la companyia repetí les trameses tèxtils: dues bales i una caixa en les quals anaven cinc peces de roba de llana, vuit flassades cardades blanques i vuit dotzenes de bonets i, a més, quatre «grosses» i vuit dotzenes de pintes. La mercaderia, destinada al Puerto de Santa María, fou carregada a la fusta de Pedro Camacho, bé que calgué descarregar-la a Cartagena i transbordar-la a un altre vaixell per alguna causa que ignorem.¹²⁰

Aquestes darreres trameses eren destinades segurament al mercat local andalús, mentre que, pel maig, la companyia envià a Flandes o Brabant vuit pipes i un carretell d'oli i deu quintars de cera barbaresca o andalusa; Amador Parets

116. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 107 v.-108 v. (1496, gener, 15), 112 r.-113 r. (1496, gener, 23) i 131 r.-v. (1496, febrer, 3).

117. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 146 v.-147 r. (1496, març, 8) i 157 r.-158 r. (1496, març, 24).

118. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 11 v.-12 r. (1496, maig, 25).

119. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, f. 197 r. Sobre els vervins cf. abans la nota 91.

120. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, f. 80 v. (1496, setembre, 6).

Irlanda

vela llatina a l'Atlàntic

Irlanda

havia de carregar-ho a la nau de Pedro «Otxo de Renussi», de Bilbao, que ja havia carregat altres partides d'oli (oli mallorquí), assegurades pels Viastrosa pel gener i que fins llavors no havia sortit. El mateix dia foren assegurades també, per 150 lliures, mercaderies que Bernat de Valldaura, esmentat ja en alguna altra ocasió com a representant de la companyia Viastrosa, havia de carregar a Flandes o Zelanda a qualsevol vaixell amb destinació darrera a Barcelona, però amb la facultat de transbordar a Andalusia; pel novembre fou contractada una altra assegurança de característiques semblants, per valor de 412'5 ducats, i encara una altra el 22 de desembre, encara que en aquest cas la mercaderia anava a Andalusia.¹²¹

Pel novembre, els Viastrosa havien enviat a Flandes quelcom més de sis quintars de cera. Amador Parets l'havia carregada o l'havia de carregar a la nau de Domingo Goristiaga. Era, però, mercaderia de poc valor, ja que fou assegurada només per 60 lliures.¹²²

Durant els mesos de maig i octubre de l'any 1497, una sèrie d'assegurances encadenades i indefinides dispensaren protecció permanent a les trameses de mercaderies a Flandes, fos quin fos el ritme i la quantitat, que no podien ésser coneguts des de Barcelona i que quedaven confiats a Amador Parets, que es trobava a Andalusia. Una d'aquestes trameses fou descarregada a Bristol, en lloc de fer-ho a Flandes, Brabant, Zelanda o Middelburg, com s'havia previst.¹²³

Pel febrer de 1498 els Viastrosa contractaren a Barcelona una assegurança, per valor de 200 ducats, en nom de Bernat de Valldaura, mercader valencià resident a Bruges, per encàrrec d'Amador Parets, que havia d'enviar-li a Flandes diverses mercaderies des del Puerto de Santa María o Cadis.¹²⁴

El 1499 els ports andalusos foren una més de les escales de càrrega de mercaderies destinades a Flandes, a bord de la «barxa» patronjada per Giovanni Batis-
Spinola
BC4
Spinola, genovès resident a Cadis, l'assegurança de les quals fou contractada per Nicolau i Pere Viastrosa. Les escales de càrrega eren: Roses, on es trobaven Joan Esbert o Joan Coll; Barcelona, Tarragona o Salou, on havia d'ésser Miquel Joan Bargaqueta; València, on es trobava Guillem Navarro; Dénia, on era Bartomeu Vives; Alacant, on l'encarregat de l'operació era Andreu Llopis de Tudela; Màlaga, on

121. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 9 v.-11 r. (1496, maig, 25) i f. 141 r. (1496, novembre, 22; en el manual consta la data 22 de desembre, però crec que es tracta d'un error perquè és situat entre contractes del 21 i del 24 de novembre), i f. 169 r.-v. (1496, desembre, 22).

122. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, f. 148 r. (1496, novembre, 28).

123. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 66 v.-67 r. (1497, octubre, 20). Es refereix a una assegurança contractada el 24 de maig sobre mercaderies semblants. La caravel·la del basc Vilamonte, conduïda per un patró «postizo», segons la qualificació del document, anomenat Sancho Mendis, fou la que portà les mercaderies a Bristol: regesta publ. a A. GARCIA i M. T. FERRER, *Assegurances*, doc. 325.

124. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 172 r.-v. (1497, febrer, 10).

hom preveia que seria Joan Esbert; i Cadis o Puerto de Santa Maria, on es trobava Amador Parets.¹²⁵

També els Viastrosa asseguraren el 1499 mercaderies indeterminades que el genovès Stefano Giustiniani havia d'enviar-los a Barcelona des de Gibraltar;¹²⁶ pel novembre asseguraren per tres-centes lliures, en nom propi i d'altres, peix salat i, a més, 150 quintars de panses, cent de figues i dues dotzenes de cordes grosses que el mateix Stefano Giustiniani havia de carregar, el peix a Gibraltar i la resta a Alacant, per dirigir-se després a Civitavecchia o Gènova.¹²⁷

El mes d'octubre, havien contractat una assegurança de 350 ducats per a obrir el risc d'un carregament molt variat de peix salat. Es preveia que hi hauria milers d'arengades, a vuit sous el miler, milers de sardines blanques o «rovellades», a tres sous el miler, barrils de sardina o altre peix salat amb suc, a tres sous el barril petit, mentre que altre peix salat salmorrat s'estimava a dues lliures i deu sous el quintar i, els congres secs, a quatre lliures el quintar. Tot això i qualsevol altra mercaderia i esclaus havia d'ésser carregat a Portugal per Agustí Puigjaner per portar-ho a Barcelona.¹²⁸

6. ELS NEGOCIS DE PERE BENAVENT I DELS GERMANS FONT A ANDALUSIA

Pere Benavent és un mercader del qual tenim poques notícies personals. Sabem que residia a Andalusia, concretament a Cadis, la darrera dècada del segle XV, i que tenia un ingeni, anomenat «Los Saucos», a Tenerife. Traficava entre Andalusia, Africa atlàntica, les illes Canàries i Madeira i la costa catalana. La seva família s'establí a Andalusia i el seu fill ostentà el càrrec de vint-i-quatre de Jerez.¹²⁹

L'interès de Pere Benavent pel sector africà queda patent en una assegurança contractada pel juliol de 1495 per Miquel Font, en nom seu, per a les mercaderies que Jeroni Parets havia de carregar a Mazagán, Zamor o Safi al vaixell d'Alonso de Gales per a portar a Cadis. Sembla que Pere Benavent ja havia assegurat aquest viatge a Cadis d'entrada i sortida, però mencionant només Mazagán, per la qual cosa considerà necessari contractar una altra assegurança complementària a Barcelona.¹³⁰

125. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 109 v.-111 v. (1499, desembre, 17).

126. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 85 r.-v. (1499, novembre, 5).

127. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 92 v.-93 r. (1499, novembre, 18).

128. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 77 v.-78 v. (1499, octubre, 31).

129. E. AZNAR VALLEJO, *Las relaciones comerciales entre Andalucía y Canarias a finales del siglo XV y comienzos del XVI*, Actas del II Coloquio de Historia Medieval andaluza. Comercio y Hacienda, Sevilla, 1982, p. 274.

130. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, f. 6 r.-v. (1495, juliol, 16).

El mes d'agost de 1495, el mercader barceloní Miquel Font assegurà les mercaderies que Pere Benavent havia de carregar a Andalusia amb destinació a Barcelona o altre lloc de la costa catalana fins a Colliure i els mesos d'octubre i novembre contractà altres assegurances semblants per al mateix mercader; però no sabem amb quina mena de mercaderies comerciava.¹³¹

Una assegurança contractada el primer de febrer de 1496 sí que es féu sobre una mercaderia concreta: blat que Pere Benavent enviava de Jerez a l'illa de Madeira.¹³² També l'11 de maig de 1496 Miquel Font assegurà, per ordre de Pere Benavent, datada al Puerto de Santa María el 24 d'abril, mercaderies variades: cera, cuirs bovins pelosos, goma, indi, or i plata en moneda i en maça que Jeroni Parers havia de carregar a Salé al vaixell de Fernando de Murcia per transportar-ho tot a Cadis. Pocs dies després, el 13 de maig, Miquel Font assegurà esclaus i altres mercaderies, amb exclusió expressa del sucre, que Pere Benavent havia de carregar a Cadis amb destinació a València.¹³³ També sabem alguna cosa del carregament assegurat el 31 de maig, en el qual hi havia barrils de tonyina, entre altres mercaderies indeterminades i segurament molt valuoses perquè l'assegurança pujà a 987'5 ducats d'or.¹³⁴ El 21 d'octubre encara no havia sortit del risc la totalitat de les mercaderies assegurades, que segons Pere Benavent pujaven a 1.400 ducats, però així i tot Miquel Font contractà una nova assegurança, el 21 d'octubre, per tal que les trameses successives estiguessin totalment a cobert.¹³⁵

El sucre, exclòs del carregament del 13 de maig, apareix, en canvi, a l'assegurança contractada per Miquel Font a la darrerria d'agost de 1496, segons la qual Pere Benavent havia de carregar 188 caixes de sucre, com també 42 quintars de ferro biscaí, al vaixell de Bernat Ortís per portar-ho directament a Quios.¹³⁶

Miquel Font sembla haver actuat per compte propi en una tramesa de flassades i peces de roba de llana a Cadis o al Puerto de Santa María. Ho assegurà per 150 lliures i ho carregà al vaixell d'Alonso Rodríguez Noguero. Tornà a actuar en nom propi i d'altres en l'assegurança d'una quantitat important de blat que Pere Benavent havia de carregar a Andalusia amb destinació a València, Mallorca o Barcelona. L'assegurança assolí la xifra de 650 lliures.¹³⁷

El novembre de 1497, el febrer de 1498 i el setembre, octubre i desembre de

1499, Miquel Font contractà assegurances sobre mercaderies indeterminades, carregades a vaixells no especificats per Pere Benavent a Cadis, el Puerto de Santa María o qualsevol altre port andalusí amb una destinació que podia ésser València, Barcelona o Mallorca.¹³⁸ De la tramesa del 1498 sabem, però, que una part de la mercaderia foren cuirs i lluç, que foren presos per un corsari francès a la costa de Granada; també a la tramesa del 1499, assegurada per 600 ducats, hi havia cuirs, valorats en 390 ducats, que arribaren al destinatari, mentre que la resta potser es perdé, ja que el vaixell de Juan Rodríguez, en el qual havia estat embarcada, sofrí un naufragi a Tarifa.

Pel febrer de l'any 1500, Pere Benavent es trobava a Barcelona i s'ocupà ell mateix de contractar una assegurança de 800 ducats per a les mercaderies que es carreguessin en nom seu a Cadis, al Puerto de Santa María o a qualsevol altre lloc d'Andalusia per portar a València, Mallorca o Barcelona. Però pel juny tornava a ésser a Andalusia i, com de costum, Miquel Font s'encarregà de contractar una assegurança semblant a l'anterior, que va assolir el valor de 1.200 ducats, malgrat que, com es va fer constar, encara no havia conclòs l'assegurança de febrer, de la qual quedaven en risc 322 ducats.¹³⁹ Durant els primers anys del segle XVI—1501, 1502 i 1503—Pere Benavent continuà enviant mercaderies diverses a les Canàries i Madeira des d'Andalusia, com pot comprovar-se a l'article que J.M. Madurell dedicà al comerç amb aquestes illes,¹⁴⁰ i cal suposar que les seves trameses cap a Barcelona o València degueren continuar amb el mateix ritme, bé que la constatació d'aquest punt ha quedat fora del treball present, a causa dels límits cronològics que em vaig imposar.

En alguna ocasió, Miquel Font, que s'ocupava de fer assegurar a Barcelona les trameses de Pere Benavent, actuà per compte propi només; per exemple, el 1499 assegurà, per 662 ducats i mig, mercaderies que havien de carregar-se al seu nom a Flandes, Zelanda o senyoriu del duc de Borgonya per portar-les a Cadis o altre lloc d'Andalusia.¹⁴¹ El mes d'abril de l'any 1500, assegurà per 300 lliures les mercaderies carregades a Barcelona a la barca de Juan de Utrera per portar-les a Cadis¹⁴² i tenim constància d'altres trameses pròpies el 1502 i 1505, coincidint amb la presència a Andalusia del seu germà Rafael des de 1502, que els primers temps

131. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 21 r.-22 r. (1495, agost, 22), 43 r.-44 r. (1495, octubre, 1) i 77 v.-78 r. (1495, novembre, 23).

132. J.M. MADURELL, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de la Madeira y Canarias (1495-1506)*, doc 4.

133. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 192 r.-193 v. (1496, maig, 11) i 194 v.-195 r. (1496, maig, 13).

134. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 17 r.-19 r. (1496, maig, 31).

135. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 119 v.-120 v. (1496, octubre, 21).

136. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 73 v.-75 v. (1496, agost, 31).

137. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 181 v.-182 r. (1497, gener, 16) i 183 v.-184 r. (1497, gener, 5).

138. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 99 r.-v. (1497, novembre, 7), 159 r.-160 r. (1498, febrer, 5), Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 26 v.-27 v. (1499, setembre, 19), 31 v.-32 r. (1499, octubre, 5), 112 r.-v. (1499, desembre, 19).

139. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 157 r.-v. (1500, febrer, 15) i 204 r.-v. (1500, juny, 3).

140. J.M. MADURELL, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de la Madeira y Canarias*, docs. 14-17 i 31.

141. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 42 r.-43 r. (1499, octubre, 11).

142. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 181 r.-v. (1500, abril, 10).

actuà conjuntament amb Pere Benavent.¹⁴³ Rafael Font s'establí a Cadis, ciutat de la qual arribà a ésser regidor, igual com de San Cristóbal de la Laguna, a Tenerife.¹⁴⁴ Quan morí, deixà béns a Gran Canària, Tenerife, La Palma, Jerez de la Frontera, Cadis, Medina Sidonia, Alcalá de los Gazules, Sanlúcar, Rota i Arcos, cosa que dóna idea de la importància de la seva fortuna i del seu arrelament a Andalusia i a les Canàries.¹⁴⁵ Tant Pere Benavent com Rafael Font mereixerien un estudi més detallat de la seva activitat i dels llaços familiars.

7. ALTRES MERCADERS CATALANS A ÀNDALUSIA

Tenim notícies també d'altres mercaders que comerciaven amb Andalusia. D'alguns, ja n'hem parlat als apartats destinats als cuirs i al peix salat, ja que es dedicaven preferentment a algun d'aquests productes. D'altres sabem poca cosa més que els noms, perquè els contractes d'assegurança no en forneixen altres detalls. És el cas dels germans Jaume i Cosme Damià Fortuny, mercaders tots dos de Barcelona. El segon es trobava a Andalusia pel setembre de 1496, mentre que el primer s'encarregà d'assegurar a Barcelona les mercaderies que aquell li havia de remetre.¹⁴⁶

També tenim constància que Gabriel Buylaga realitzà negocis en aquesta zona. Pel novembre de 1496, Antoni Serra, mercader barceloní, que devia tenir algun lligam comercial, de parentiu o d'amistat amb Buylaga, assegurà les mercaderies, or i plata que aquest havia de carregar a Portugal, a Sevilla o en general a la costa d'Andalusia o de Granada per portar a qualsevol punt de la costa catalana fins a Cotlliure.¹⁴⁷

També un escuder, anomenat Gonçalvo Martí, que residia a la casa que Francí Maimó tenia a Barcelona, s'animà a emprendre algun negoci, com feien ja altres membres més destacats de l'estament militar i, pel desembre de 1496, assegurà una sèrie de béns i mercaderies amb les quals havia de viatjar Cristòfol Jordà, al qual anaven encomanades. Les mercaderies, assegurades per 60 lliures, eren 50 ducats d'or en moneda, dues caixes d'objectes de vidre, una caixa plena de pintes i dotze dotzenes d'estoigs; havien d'ésser carregades al vaixell d'Onofre Riera amb destinació a Màlaga, Puerto de Santa María o Cadis.¹⁴⁸

El 1497 i el 1498 dos mercaders barcelonins, Jaume i el seu fill Lluís Bertran, s'interessaren també per la importació de peix andalusí, especialment tonyina. Lluís es trobava a Andalusia i havia d'ocupar-se d'enviar la mercaderia a Barcelona des del Puerto de Santa María, Cadis, Jerez o altre port, mentre que Jaume s'ocupava d'assegurar-la a Barcelona.¹⁴⁹ El 1498 Jaume Bertran assegurà gerres plenes d'oli, per valor de 200 ducats, que el seu fill Lluís havia de carregar a Sevilla o altre lloc d'Andalusia amb destinació a Barcelona; l'assegurança s'amplià després a tota altra mena de mercaderia.¹⁵⁰ Una assegurança contractada per Jaume Bertran el mes d'agost de 1499 ens informa només que tots dos mercaders continuaven treballant en aquest sector, però no ens diu res de la mena de mercaderia que pensaven importar; els ports d'embarcament previstos eren Puerto de Santa María, Cadis, Jerez o qualsevol altre lloc d'Andalusia, Granada, Múrcia, Alacant o València. L'assegurança fou fixada en 525 ducats i s'encadenà amb una altra de les mateixes característiques contractada el 27 de gener de 1500 per 1.300 ducats.¹⁵¹ El mes d'octubre del mateix any, Jaume Bertran remeté a Cadis o al Puerto de Santa María dues bales amb set peces de roba de llana, del tipus meclat fi de Perpinyà, per mitjà de la caravel·la de Diego Castañero. Les peces foren valorades en 198 lliures i 10 sous.¹⁵²

El darrer dia de l'any 1499, Jaume Bertran assegurà per 250 ducats les mercaderies que el seu fill Lluís carregaria al Puerto de Santa María, a Cadis o a Sanlúcar de Barrameda amb destinació a Canàries, com també les mercaderies de sortida de Canàries cap a Barcelona.¹⁵³ El mes d'abril de 1500 assegurà per 75 ducats deu flassades de llana blanca cardada, dues de les quals eren grosses i les altres mitjanes, una caixa d'objectes de vidre, dues dotzenes de bonets negres i mitja cotzena de bonets de grana, coses totes que foren carregades al vaixell de Juan Utrera amb destinació al Puerto de Santa María.¹⁵⁴

El mes de juny del 1500, ja no fou Jaume Bertran sinó Leonard Riera qui s'encarregà de contractar una assegurança de 40 ducats per al lluç que Lluís pensava embarcar al Puerto de Santa María o altre lloc d'Andalusia amb destinació a Barcelona.¹⁵⁵

149. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances. ff. 136 v.-137 r. (1497, desembre, 15) i f. 163 r.-v. (1498, febrer, 5).

150. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances. ff. 181 r.-182 r. (1498, febrer, 26).

151. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 5 r.-6 r. (1499, agost, 29) i 141 r.-142 r. (1500, gener, 27).

152. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 40 r. (1499, octubre, 19).

153. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 121 v.-122 r. (1499, desembre, 31).

154. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 179 v.-180 r. (1500, abril, 9).

155. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 210 v. (1500, juny, 10).

143. J.M. MADURELL, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de la Madeira y Canarias*, docs. 16, 19, 27, 31, 33 i 38.

144. E. AZNAR, *Las relaciones comerciales entre Andalucía y Canarias a finales del s. XV y comienzos del XVI*, p. 274.

145. E. AZNAR VALLEJO, *Cádiz y su región en la expansión atlántica*, «Estudios de Historia y de Arqueología medievales», X. (1994), 23.

146. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, f. 92 r.-v. (1496, setembre, 28).

147. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, f. 138 r.-v. (1496, novembre, 21).

148. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, ff. 155 v.-156 r. (1496, desembre, 5).

1496
octubre
Riera

1500
Riera

Serra

Ja m'he referit, parlant de Pere Benavent, a la presència a Andalusia de Rafael Font. La documentació andalusina proporciona també algunes notícies d'altres mercaders catalans: d'Antoni Jové, que havia estat associat amb Antoni Font, Rafael Font, Francesc Monell i Gabriel «Abejar» cap al 1519, i de Gaspar Jorba, que comerciava cap al 1518 entre Andalusia i les Canàries. No puc aportar altres notícies perquè no he examinat la documentació posterior a la dècada 1490-1500.¹⁵⁶

8. ELS NEGOCIS BARCELONINS DE L'ANDALÚS PEDRO DE SUSÁN

De la mateixa manera que diversos mercaders catalans s'havien establert a Andalusia, un mercader andalús, Pedro de Susán, s'instal·là a Barcelona, s'hi naturalitzà i participà en el comerç entre l'Atlàntic i el Mediterrani.

Pertanyia a una família judeo-conversa de Sevilla. Diego de Susán, de qui ignorem el parentiu que pogués tenir amb Pedro de Susán, fou regidor i vint-i-quatre de Sevilla el 1478, càrrecs que li foren confirmats per la reina Isabel la Catòlica¹⁵⁷. A la nostra documentació són mencionats diversos parents de Pedro de Susán: el seu germà Juan Gómez, el seu cunyat Juan Martínez i els fills, García, Francisco i Juan Martínez, a més d'un gendre, que es deia també Juan Martínez. L'abandó del cognom Susán, potser massa comprometedor de cara a la Inquisició, i la coincidència d'anomenar-se amb un nom tan comú com Juan Martínez un fill, un cunyat i un gendre de Pedro de Susán complica la identificació dels parents.

Sabem que Pedro de Susán morí entre 1503 i 1505, ja que pel maig d'aquest darrer any els seus fills Juan i García Martínez asseguraven, en nom propi i dels altres hereus del seu pare difunt, sucre, mel i altres mercaderies en el trajecte entre les Canàries i Andalusia.¹⁵⁸

El trobem per primera vegada a la nostra documentació el 1495, associat amb Francí Ferrer, contractant una assegurança per als 500 cafissos de blat que Miquel Ferrer, fill del dit Francí, havia carregat a un vaixell indeterminat per traslladar-lo des d'Andalusia a Barcelona.¹⁵⁹

El mes d'octubre de 1497, per exemple, assegurà una quantitat indeterminada de pipes o bótes plenes de tàperes, vi, olives, llimes, banyes de bou etc., que el

156. E. AZNAR, *Las relaciones comerciales entre Andalucía y Canarias a finales del s. XV y comienzos del XVI*, pp. 274 i 278.

157. *El Tombo de los Reyes Católicos del Concejo de Sevilla*, ed. de la Universidad Hispalense, dirigida per B. CARANDE i J. de M. CARRIAZO, II: años 1477-1479, Sevilla, 1968, I-267; J.A. OLLEIRO PINA, *Una familia de conversos sevillanos en los orígenes de la Inquisición: los Benadava*, «Hispania Sacra», 40 (1988), pp. 54 i 55. Cf. també D. ORTIZ DE ZUÑIGA, *Anales eclesiásticos y seculares de la muy noble y muy leal ciudad de Sevilla*, Madrid, 1796, p. 97. Aquestes referències m'han estat comunicades amablement per M. García Fernández, de la Universitat de Sevilla.

158. J.M. MADURELL, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de Madeira y Canarias*, doc. 36.

159. AHPB, Pere Triter, Quintus liber securitatum, ff. 34 v.-35 v. (1495, setembre, 10).

seu cunyat Juan Martínez i Juan Gómez, germà de Pedro, havien de carregar al riu de Sevilla o qualsevol altre lloc fins a Sanlúcar de Barrameda, Cadis o el Puerto de Santa María, on havia d'ésser transbordat tot a la nau «Santa María» de Juan de Vilamonte, de Bilbao, per portar-ho a Flandes, Brabant, Zelanda o els dominis del duc de Borgonya.¹⁶⁰

Pel novembre contractà una altra assegurança sobre quantitats indeterminades de cuirs bovins, sumac, esclaus, lluç, blat, ordi etc. per valor de 250 ducats, coses que havien d'ésser carregades al Puerto de Santa María o qualsevol altre lloc d'Andalusia fins a Gibraltar en vaixells indeterminats, però aquesta vegada amb destinació a Barcelona. El 9 de desembre Pedro de Susán ja havia rebut, amb el vaixell de Pedro González de la Puebla, 36 cuirs de bou, 220 dotzenes de lluços, que pesaven un quintar, senet (que era una planta medicinal) i vint alnes i mitja de tovallles de ginebra: la fibra de la ginebra, en efecte, s'usava per a un teixit destinat especialment a rovalles. La resta de la mercaderia emparada per l'assegurança es carregà en un vaixell que naufragà a Cadis però, com que no es perdé totalment, hom féu constar la relació d'allò que havia estat salvat al peu del contracte d'assegurança, la qual cosa ens proporciona una informació molt valuosa. A la llista, hi foren anotats 108 cuirs de bou, 30 sàrries de sagí, 15 caixes de sucre de Madeira, que pesaven 131 roves, 18 sacs de sumac i dues saques d'escaiola. Tot això arribà a Barcelona a bord del vaixell d'un tal Mogueiro i del de Bernat Ortiz, pel març de 1498.¹⁶¹ El desembre de 1497, Pedro de Susán combinà una tramesa d'una quantitat indeterminada de tones de panses i ametlles des d'algun lloc de Granada o d'Andalusia fins a Flandes, Brabant, Zelanda o el senyoriu del duc de Borgonya. Contractà l'assegurança ell mateix a Barcelona per 200 lliures, mentre que el seu fill, García Martínez, havia d'encarregar-se d'embarcar la mercaderia, bé a la «barxa» de Juan Dorio, veí de Sant Sebastià, bé a la de Martín de Artiaga, de Zumaya, o en alguna altra.¹⁶²

Pel febrer de 1498, Pedro de Susán contractà una nova assegurança per a obrir el risc de les mercaderies assegurades el 7 de novembre de 1497 des del Puerto de Santa María o altres ports andalusos compresos entre aquest port i Gibraltar fins a Barcelona.¹⁶³

En una altra assegurança contractada el 1498 per valor de 275 ducats, els cuirs, el lluç i el sagí havien de carregar-se a Màlaga o altre lloc del regne de Gra-

160. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 46 v.-47 v. (1497, octubre, 5). Les mercaderies sofriren un dany parcial: regesta publ. a A. GARCIA i M.T. FERRER, *Assegurances*, doc. 322.

161. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 94 v.-96 r. (1497, novembre, 7), regesta publ. a A. GARCIA i M.T. FERRER, *Assegurances*, doc. 326.

162. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 133 v.-134 r. (1497, desembre, 9).

163. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, ff. 184 r.-185 r. (1498, febrer, 16), regesta publ. a A. GARCIA i M.T. FERRER, *Assegurances*, doc. 335.

nada també amb destinació a Barcelona¹⁶⁴, mentre que el 1499 Pedro de Susán pactà una altra assegurança per a una mercaderia diferent, la grana, que Francisco Martínez havia de carregar al Puerto de Santa María amb destinació a València,¹⁶⁵ un producte, del qual el País Valencià havia estat exportador, venia també ara d'Andalusia, potser perquè la producció pròpia ja no era suficient per a la puixant indústria tèxtil.

El mes de novembre de 1499 el trobem de nou assegurant, en nom del seu germà Juan Gómez, mercader del Puerto de Santa María, i d'altres persones, bótes plenes de vi i dos barrils de «sorra» de tonyina que havien carregat a Sanlúcar, o un altre port andalús, al vaixell d'Andrés López de Cabiell, veí de Motrico, o bé al mateix Puerto de Santa María a la nau d'Iñigo de Lordi, veí de Deva. La destinació de la mercaderia era Flandes, L'Écluse (Sluis) o Middelburg, i fou assegurada per 75 lliures.¹⁶⁶

Malgrat que Pedro de Susán es dedicava només, segons les nostres notícies, al comerç atlàntic, realitzà també alguna operació exclusivament mediterrània. Pel febrer de l'any 1500, per exemple, assegurà en nom propi i del mercader barceloní Bernat Campells una bala amb quatre peces de roba de llana, de mesclat fi de Perpinyà, dues gerres de mel i un barril que contenia una rova i mitja de pinyons, que havien carregat a Barcelona a la caravel·la d'Antoni Oliba, patronejada per Miquel Planes, amb destinació a Nàpols.¹⁶⁷ El valor de l'assegurança, 87 lliures i deu sous, indica que no es tractava d'una operació important. Pel maig tornà a contractar l'assegurança de sis peces de roba de llana mesclada fina de Perpinyà per al trajecte Caner o Cotlliure-Nàpols o Palerm, però per encàrrec d'un mercader de Perpinyà, que es deia Branchat Huguet. Sembla que Pedro de Susán no tenia part en la mercaderia.¹⁶⁸

El mes d'abril Pedro de Susán contractà una altra assegurança, aquesta vegada dins de les rutes habituals i dels carregaments usuals: cuirs, lluç, sumac, bótes de tonyina etc., que Francisco Martínez o algú altre havia de carregar al Puerto de Santa María o bé a qualsevol altre de la costa andalusa o granadina per portar-lo a Barcelona. Aquesta vegada l'assegurança pujà a 800 ducats, la qual cosa indica un carregament de més valor. Pel maig començaren a arribar les primeres trameses amb el vaixell d'Antonio de Gragedo, concretament quatre caixes de sucre, i amb

164. AHPB, Pere Triter, Llibre vuitè d'assegurances, f. 148 r.-v. (1498, febrer, 26), regesta publ. a A. GARCIA i M.T. FERRER, *Assegurances*, doc. 332.

165. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 95 v.-96 r. (1499, novembre, 18).

166. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 83 v.-84 r. (1499, novembre, 4).

167. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 156 v. (1500, febrer, 13).

168. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 190 v.-191 r. (1500, maig, 2).

la «barxa» de Vernagalli arribaren 500 cuirs, agrupats en les unitats que els especialistes anomenaven «lest» (500 cuirs eren dos «lests» i mig) i a més quatre caixes de sucre, que pesaven 37 roves, i mig carretell de vi clar; pel juliol, Pedro de Susán rebé amb el vaixell de Francisco Fernández 132 cuirs bovins castellans, 78 lliures de «poll» de grana, quatre caixes de sucre i 112 dotzenes de lluços i una quarterola de vi, mentre que amb el vaixell de Tomás Sánchez, veí del Puerto de Santa María, arribaren 44 cuirs castellans, cent dotzenes de lluços i dos costals de grana en gra. Pel setembre rebé la resta de la mercaderia assegurada per mitjà del vaixell d'Antonio Rodríguez Noguero, bé que aquesta vegada no es detalla el contingut del carregament.¹⁶⁹

El mateix mes d'abril de l'any 1500, Pedro de Susán assegurà, en el trajecte Barcelona-Puerto de Santa María, una caixa que contenia 44 lliures i mitja de canyella i un baló de verdet. La mercaderia fou carregada pel fill de Pedro de Susán, anomenat Francisco Martínez, al vaixell de Juan de Utrera i assegurada només per 50 lliures¹⁷⁰. Pel maig envià una bala amb una peça de roba de llana mesclada fina de Perpinyà, 6 flassades de llana cardades, mitjanes, sis lliures d'oliveres o boles de coral, quatre dotzenes de raors, ganivets amb mànec, dos barrils amb 34 lliures i 10 unces i quart de safra d'oli, 13 lliures i vuit unces de safra d'horta i dues dotzenes de barrals de vidre. Tot fou carregat al vaixell d'Antonio de Gragedo per portar-ho al Puerto de Santa María i fou assegurat per cent lliures.¹⁷¹

És difícil de saber si un tal García Martínez, mercader i ciutadà de Barcelona, que apareix contractant una assegurança en aquesta ciutat pel desembre de 1499, és el fill de Pedro de Susán, anomenat també així, o no. Ens inclinem a creure que ho era pel fet que el seu corresponsal a Andalusia fos Francisco Martínez, nom que coincideix amb el d'un altre dels fills de Pedro de Susán. La mercaderia, assegurada per 150 lliures, consistia en cuirs i lluç que aquest darrer havia de carregar al Puerto de Santa María o a un altre lloc d'Andalusia o de Granada per portar a Barcelona. El 19 del mateix mes de desembre García Martínez declarà haver rebut amb el vaixell d'un tal Pozuelo, veí de Gibraltar, cent dotzenes de lluç i quinze cuirs bovins; el 4 de febrer del 1500 arribaren amb el vaixell de Villalobos, de Sanlúcar de Barrameda, uns altres dotze cuirs; el 6 d'abril, amb el vaixell d'Utrero rebé sis caixes de sucre, que pesaven 35 roves i mitja i el 29 de maig rebé mig «lest» de cuirs d'Irlanda, és a dir, cent cuirs, per mitjà de la «barxa» de Vernagalli, que formaven part d'un comú de tres «lests», és a dir, sis-cents cuirs.¹⁷²

169. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 178 r.-179 r. (1500, abril, 2).

170. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 184 v. (1500, abril, 10).

171. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 191 v. (1500, maig, 6).

172. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 105 r.-v. (1499, desembre, 2).

El 21 de desembre era Juan Martínez, mercader i ciutadà de Barcelona, qui contractava una assegurança de 425 ducats per cuirs, lluç, sumac, bótes de tonyina etc., que Francisco Martínez havia de carregar al Puerto de Santa María o en un altre lloc d'Andalusia fins a Gibraltar. En aquesta ocasió es diu que Juan Martínez era germà de Francisco, per la qual cosa hem de suposar que eren els dos fills de Pedro de Susán. També en aquest cas les mercaderies anaren arribant escalonadament. Primer, el 21 de gener del 1500, arribaren amb el vaixell d'un tal Padilla 70 cuirs bovins i 17 sàrries que contenien 29 quintars, dues roves i 22 lliures de sagí; i el 4 de febrer rebé amb el vaixell d'en Villalobos 59 cuirs bovins castellans i nou sàrries de sagí, que pesaven 14 quintars.¹⁷³

Els llibres d'assegurances dels primers anys del segle XVI contenen altres contractes signats per Pedro de Susán o pels seus fills, com pot comprobar-se a l'article de J.M. Madurell sobre el comerç amb les Canàries,¹⁷⁴ però no sobrepassaré en aquesta ocasió el límit que m'he imposat.

9. ALTRES ANDALUSOS A BARCELONA

Més esporàdicament, algun altre andalús realitzà també operacions comercials en terres catalanes; així, per exemple, un tal Sancho Martínez, mercader de Cadis, assegurà pel juny de 1496 tres peces de roba de llana mesclada fina de Perpinyà, una tassa de plata i altres mercaderies que havien de carregar-se a Cotlliure o a Barcelona amb destinació a Cadis.¹⁷⁵

Des de l'any 1500 apareix força sovint als manuals d'assegurances barcelonins un tal Francisco Carmona, mercader de Sevilla, nebot de Juan Martínez, el cunyat de Pedro de Susán. El 2 de gener d'aquest any contractà una assegurança de 75 lliures, per compte del seu oncle, per una bala de tres peces de roba de llana mesclada fina de Perpinyà, que havia estat carregada a Barcelona al vaixell de Pero Sánchez de Sevilla per portar-la al Puerto de Santa María. El 24 de gener contractà una nova assegurança de 50 lliures per una bala amb dues peces de roba de llana, una de burell i una altra de negra, i sis mantes de llana cardades mitjanes, un carretell amb 17 lliures i mitja de safrà, de la classe anomenada «d'oli», i un tros de sandal blanc. Juan Martínez s'ocupà de carregar i despatxar la mercaderia a Barcelona, la qual cosa indica que era present a la ciutat, al vaixell de Diego de Padilla de Sevilla, per portar-la al Puerto de Santa María. El 5 de febrer assegurà en nom propi i del seu oncle unes altres 92 lliures de safrà d'oli que havien estat car-

173. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, f. 113 v.-114 r. (1499, desembre, 21).

174. J.M. MADURELL, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de la Madera y Canarias*, docs. 15, 21, 23 i 36.

175. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum... sextus, f. 31 r. (1496, juny, 7).

regades a Barcelona al vaixell d'Antonio de Villalobos, veí de Sanlúcar de Barrameda.¹⁷⁶

Francisco Carmona, però, no es quedà a Barcelona. Entre 1503 i 1505 sembla que estigué a les Canàries, on continuà en contacte comercial amb els Susán i s'encarregà d'expedir cap a Cadis el sucre que aquells asseguraven des de Barcelona. En alguna ocasió figura, al seu costat, el seu germà Diego Carmona.¹⁷⁷

CONCLUSIONS

L'anàlisi de les assegurances de la darrera dècada del segle XV que hem fet ens permet d'arribar a algunes conclusions, que ja hem avançat, en alguns aspectes, a la Introducció. Demostra que el comerç exterior català de la darrerria del segle XV ja s'havia recuperat del trasbals de la guerra civil de 1462-1472 i s'havia decantat en gran mesura cap a l'Atlàntic; participaven en aquest corrent comercial no solament Barcelona, sinó també centres més petits, a vegades molt petits, de la costa catalana, com Roses o Palamós. Dins d'aquest àmbit atlàntic del comerç català, Andalusia representava un paper important com a proveïdora directa d'alguns productes per a la indústria catalana, com els cuirs i el sumac, de productes alimentaris com el peix salat i la tonyina, el sagí, etc., i de productes diversos; però la funció més important per als catalans era la de centre de distribució i reagrupament de mercaderies, a través dels ports de Cadis, el Puerto de Santa María i Sanlúcar de Barrameda. Els catalans hi reunien: productes originaris de la mateixa Corona catalano-aragonesa; productes de redistribució orientals, que a vegades els mercaders catalans feien venir directament de l'Orient sense passar per Barcelona; productes del Nord d'Àfrica; productes de Canàries i Madeira, principalment sucre i esclaus; productes autòctons de la mateixa Andalusia; productes de Flandes, d'Anglaterra i d'Irlanda. En aquells ports combinaven els carregaments cap a Anglaterra, Irlanda o Flandes, cap a Barcelona o, a vegades, directament cap a l'Orient. El centre financer i asseguratiu romaní a Barcelona. Sembla que aquest sistema resultava més profitós que no pas combinar els carregaments a Barcelona, amb costos extres de transport. L'ús d'aquest sistema tingué conseqüències per a la flota mediterrània, que era usada preferentment per al transport a l'interior d'aquest mar i fins als ports andalusos. Per al transport cap al nord hom usà vaixells de la flota atlàntica, pilotats per gent experta en aquelles rutes.

Cal assenyalar que l'exportació de productes catalans per al consum a la mateixa Andalusia no fou gaire important.

176. AHPB, Pere Triter, Liber securitatum maritimarum undecimus, ff. 131 v.-132 r. (1500, gener, 2) i 139 v.-140 r. (1500, gener, 24) i 151 v. (1500, febrer, 5).

177. J.M. MADURELL, *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de la Madera y Canarias*, docs. 21, 23 i 36.

+
nota de el
1503!

1496

aproxim
1500

Diversos mercaders catalans s'establiren a Andalusia, on alguns van actuar com a representants de companyies catalanes, mentre que altres van establir les companyies pròpies a Andalusia. Alguns es van incorporar a la societat andalusa, una societat molt oberta als forasters, ja que ells o els seus fills van ocupar càrrecs municipals als llocs on s'establiren: Jerez i Cadis, o fins i tot a les Canàries, per exemple a San Cristóbal de la Laguna. Seguiren, doncs, un camí similar al dels genovesos. De fet, la nostra anàlisi evidencia que els genovesos no eren els únics mercaders foranis que operaven a Andalusia; també hi havia catalans i valencians,¹⁷⁸ que no eren pas tampoc uns nouvinguts; hi eren des del segle XIII, malgrat que les guerres entre Castella i la Corona catalano-aragonesa els havien allunyat sovint de les places andaluses. La nostra documentació permet imaginar-nos els ports andalusos plens de moviment, amb vaixells, mercaderies i comerciants de les més diverses procedències. Uns ports, també, d'on els andalusos sortien per comerciar als països d'origen dels mercaders que els visitaven, demostrant estar plenament incorporats a la vida econòmica de la seva època.¹⁷⁹

RICARDO CÓRDOBA DE LA LLAVE*

ALGUNAS CONSIDERACIONES SOBRE EL LEGADO TECNOLÓGICO
ANDALUSÍ EN LA CÓRDOBA CRISTIANA

INTRODUCCIÓN

Gracias a los estudios realizados en el curso de los últimos años por diversos especialistas en historia de la ciencia y de la técnica, resulta hoy sobradamente conocida la profunda influencia que la tecnología andalusí ejerció sobre los usos y costumbres de la España cristiana, tanto en lo referido a producciones industriales como a prácticas agrícolas. Algunos de los rasgos técnicos que definieron a la sociedad islámica peninsular tuvieron un origen oriental, es decir, llegaron a la Península con la propia conquista musulmana del siglo VIII y, en este sentido, pueden ser calificados de auténticamente innovadores; en otros casos, los musulmanes se limitaron a adoptar y desarrollar técnicas industriales o sistemas de cultivo que se hallaban en uso en la España visigoda y romana y de los que fueron simples deudores.

Ciertamente la discusión producida al tratar de dilucidar qué elementos técnicos fueron realmente originales en al-Andalus, es decir, aportados por la civilización islámica, y cuáles supusieron una continuación de prácticas más o menos ancestrales ha originado una gran controversia y emborronado muchas páginas de la historiografía hispana de los últimos años. Mientras que investigadores como Claudio Sánchez-Albornoz defendieron la existencia de un fuerte componente «pre-muslim» en la tecnología andalusí, otros como Thomas Glick o Donald Hill han vuelto su mirada hacia los rasgos más originales de aquella sociedad y sostenido el origen oriental de muchas de las prácticas adoptadas en la Península a partir de la consolidación en su seno de un Estado islámico.¹

Sin duda existen suficientes motivos para adoptar, y de manera justificada,

* Departamento de Historia Medieval. Universidad de Córdoba.

1. C. SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *Lo pre-muslim en la España islámica*, Madrid, 1962; T. GLICK, *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*, Princeton, 1979; D.R. HILL, *A History of Engineering in Classical and Medieval Times*, Londres, 1984; D.R. HILL-Y. HASSAN, *Medieval Technology. An Illustrated History*, Londres, 1986.

178. L'activitat dels mercaders valencians era similar a la dels catalans: els uns i els altres formaven part d'un mateix sistema de relacions. P. IRADIEL, *El Puerto de Santa María*, pp. 25-26.

179. Cf. pel que fa a València: P. IRADIEL, *El puerto de Santa Mavía*, pp. 20-25.